

Frankopani Knezovi Krčki 1115– 1480.

Promatrajući istočnu jadransku obalu, lako je zaključiti da postoje mjesta koja su imala sreću biti na značajnijoj strateškoj poziciji od drugih. Jadranski su otoci još od antičkog razdoblja te naročito kada su se našli na plovnom putu od Venecije prema Carigradu, odigrali bitnu ulogu kao mjesta koja su bila poprišta miroljubivih kolonizacija kao i ratom stečenog pljena. Otok Krk koji stoji na početku plovnog puta sa Zapada prema Istoku zbog svog pomorskog pložaja, veličine i bogatstva bio je i ostao kneževina kakvu se moglo poželjeti. U 12 stoljeću prelaskom otoka u Mletačke ruke i odmah potom postavljanje lokalnog hrvatskog uglednika, Dujma za krčkog kneza bio je odraz venecijanskih težnji da se veliki otok učini što pogodnijim i mirnijim za prikupljanje poreza i gospodarsko iskorištavanje. No Dujam će ubrzo postati knez kojeg će naslijediti njegovi sinovi, a njih njihovi sinovi i tako je stvorena dinastija koja će sa svoje prvotne postojbine protegnuti, moć, vlast i ugled kao nijedna druga obitelj hrvatskog srednjovjekovlja. Snaga Krčkih knezova bila je njihova spretnost i prilagođavanje vječno promjenljivim prilikama između kralja i dužda, monarhija i protukraljeva. U neprekidnoj borbi za vlast, uz fiktivno služenje Duždu, a vojevanje uz hrvatsko ugarskog kralja koji će odanost velikodušno nagrađivati brojnim posjedima, obitelj se vrlo brzo etablirala ne samo među domaćim stanovništvom već i kod Europskih dvorova. Krčki knezovi su obilježili više od 350 godina krčke povijesti donoseći novo i čuvajući staro. Krku su donjeli sjaj, utjecaj sjevernjačke umjetnosti preko gotičkog stila, ekonomsku snagu i neovisnost, a čuvali su stare tradicije i običaje kroz dva zakonika donjeta na Krku i u Vinodolskom posjedu, čuvajući pod svaku cijenu staro pismo glagoljicu i hrvatski jezik kao sredstvo prepoznavanja i potvrde svojih drevnih korjena. Grad Krk im se danas s pravom odužuje želeći oživiti njihovu svakidašnjicu u modernom vremenu.

Ako je ikada srednjovjeovni Krk imao sjajno razdoblje onda je to bilo u doba kneza Nikole IV, najmoćnijeg kneza krčkog koji je od pape dobio priznanje prezimena

Frankopan, a od kralja čast jedinog hrvatskog bana. Bez obzira što je između čekića i nakovnja Krk morao biti izgubljen u doba Ivana VII., 1480. godine ne treba dvojiti da je isti otok mjesto u kojem je sve započelo, dajući jednu od najistaknutijih porodica hrvatske povijesti koja je igrala ključnu ulogu u obrani i očuvanju državnosti Hrvatske sve do tragično zatiranja Frankopanskog imena 1671.

Povijest Krka i knezova Krčkih

«Od svih otoka Kvarnera kojih ima, što većih što manjih, više od dvadeset na broju, otok Krk zacijelo je najznatniji zbog naseljenosti od davnina, zbog mnoštva pučanstva na njemu, zbog osobitosti položaja, pitomosti kraja, raznolikosti i bogatstva proizvoda, te napokon zbog obilja fosilnih ostataka. Stari grčki geografi zvali su ga pod imenom *Curicta* koje su prihvatili i Latini. U doba opadanja Carstva i glavni grad i otok mijenjaju ime, pa ga car Konstantin Porfirogenet naziva *Vekla*, po čemu su ga Latini iz barbarskih vremena nazvali *Vegla*, a Talijani *Veglià*». Ovim je riječima talijanski prirodoslovac i putopisac Alberto Fortis u djelu "Put po Dalmaciji" 1774. godine opisao glavne karakteristike otoka Krka, označavajući ga kao najznačajnijeg na Kvarneru i Sjevernom Jadranu. Premda je njegov izvještaj iz kasnog doba same Mletačke republike koja je dominirala Krkom od 1480. do 1797. godine, dakle nakon Frankopana, spominjući prastarost grada i otoka, naveo je drevna imena antičke povijesti koja su poznavala Krk. O Krku prije same epohe Knezova Krčkih, dakle do 12 stoljeća, treba iznijeti par činjenica koje omogućavaju praćenje povijesnog kontinuiteta i jasnije sagledavanje prilika u kojima je spomenuta vlastela preuzela upravu nad gradom i otokom.

U antičko doba Krk je bio poznat brojnim piscima i geografima poput Strabona koji ga naziva Kurikta, ili pak Plinija koji njegove stanovnike naziva Kuriktima. Za pretpostaviti je, što i dokazuju brojni arheološki nalazi na području grada Krka i posebice uz pojas njegovih zidina, da je gradski areal bio predrimsko naselje Ilira – Liburna, o čemu svjedoče ostaci zapadnih gradskih zidina u suhozidu iz prvog stoljeća prije Krista, kao i mnogo stariji fragmenti apuljske keramike također nađeni na više gradskih lokacija. U turbulentnim događajima u prvom stoljeću prije Krista, u doba građanskog rata i uspostave Rimskog Carstva, zaključno s pacifikacijom Ilirika 9. godine poslije Krista, Krk postaje «dotjerani» grad sa svim karakteristikama i sadržajima urbanog središta otoka. O tome svjedoči raster gradskih ulica u osnovi

sačuvan do danas gdje se jasno raspoznaju dvije glavne ulice - Cardo i Decumanus, što se sijeku pod pravim kutom i tako tvore osnovnu matricu pravilne ulične mreže. Uočljivi su Rimski popravci i interpolacije među sjevero-istočnim starijim zidinama grada, kao i ostaci terma otkopani ispod Katedrale, mozaici i ostatci velikih polomljenih granitnih stupova na obližnjem trgu. O sjaju starog antičkog grada govori i natpis otkopan na području grada koji ga naziva «Splendidissima civitas Curictarum». Propašću Zapadnog Rimskog Carstva 476. godine, Krk, kao i ostali dio istočno jadranske obale mijenja učestalo gospodare od Odoakara do Teodorika, da bi ga car Justinijan (527-565) inkorporirao u sastav Bizantskog Carstva pod upravom Ravenatskog Egzarhata. Kada su Langobardi 751. godine zauzeli Ravennu, glavni grad Bizantske Dalmacije postao je Zadar u kome je stolovao carski namjesnik. Još od sedmog stoljeća počelo se naseljavati Slaveno stanovništvo u zaleđu, pa potom i na obali i konačno na otocima, tako da je počeo dugotrajni proces asimilacije u kojem se romansko stanovništvo gradova postupno stoplilo s novodoseljenim Hrvatima. Integriranje Hrvatskog stanovništva u zatečene civilizacijske dosege, a ključnu je ulogu tu odigrala kristijanizacija, bilo je preduvjet za stvaranje srednjovjekovne države. Početkom 9. stoljeća došlo je do rata između cara Karla Velikog i bizantskog cara Nikifora oko teritorija Dalmacije i otoka. Taj je sukob bio riješen sporazum, odnosno mirom u Achenu 812. godine, gdje je Bizantu bila potvrđena vlast nad otocima. Kroz sljedeća dva stoljeća Bizant je, pritisnut raznim političkim okolnostima, kao i zbog osiguranja savezništva, dao Dalmaciju i otoke na upravu hrvatskim vladarima, premda će uplitanje Venecije kao nove pomorske sile postati sve očitije. Igrajući spretnu igru s bizantskim dvorom, Venecija je na čelu s duždem Petrom II. Orseolom iskoristila nesuglasice oko nasljednika kralja Stjepana Držislava te je porazila hrvatsku mornaricu kod Zadra i sam grad oslobodila plaćanja danka hrvatskom kralju. Gradovi Krk, Rab i Osor htjeli su se osloboditi spomenutog danka od 100 dukata pa je krčka općina poslala biskupa Vitala i gradskog priora Andriju da bi se poklonili duždu u Zadar. Tada nam je po prvi put sigurno zasvjedočeno političko uređenje otoka u srednjem vijeku na čelu s priorima. S godinom 1000. i spomenutom ekspedicijom dužda Orseola započinju stoljetne borbe i nesuglasice između mletačke ekspanzije i želje za očuvanjem autonomije obalnih gradova i otočkih općina. Petrovu sinu, Otonu Orseolu polažu zakletvu vjernosti kvarnerski otoci, kao i Krk 1018. godine, uz plaćanje godišnjeg danka u vidu trideset lisičjih koža. Dočekivnje dužda najvjerojatnije je je preuzeo samo grad Krk dok ostali

Hrvatski otočni kašteli nisu sklopili s njime nikakve sporazume. O postojanju dviju oprečnih političkih struja jasno govori i sukob između glagoljaških kaštela s romanskim Krkom, što rezultira premoćju glagoljaša koji su sredinom stoljeća postavili u samom gradu Krku svog biskupa Cededa, najvjerojatnije bivšeg opata nekog glagoljaškog samostana na otoku. Ipak, u doba kralja Petra Krešimira IV.(1058-1075) cijela je obala s otocima pripojena Hrvatskoj, a neposredno po vladanju njegova naslijednika, kralja Zvonimira upravo na Krku imamo dokaz o pripadnosti otoka Hrvatskom Kraljevstvu zasvjedočenu antologijskom Zvonimirovom darovnicom iz 1100. godine. Tragičnom smrću kralja Zvonimira 1089. godine i sukobom interesa hrvatskih velikaša, Zvonimirova udovica, kraljica Jelena pozvala je svog brata, ugarskog kralja Ladislava da zasjedne na hrvatsko prijestolje, što je sporazumom 1102 uspio njegov sinovac i naslijednik Koloman (1102-1116). Personalnom unijom s Mađarskom u Hrvatskoj je uspostavljen mir, a sam je Koloman dijelom osvojio, a dijelom kao zalog mira dobio od Bizanta dalmatinske gradove i otoke, pa je i Krk 1107. opet unutar hrvatskog kraljevstva. Nakon Kolomanove smrti 1116. nasljedio ga je sin Stjepan II. (1116 – 1131) čije su slabo vladanje iskoristili Bizant i Venecija te je dužd Ordelafo Faledro osvojio Zadar, Biograd i Šibenik te sve otoke, čime je i Krk došao ponovno pod upravu Venecije gdje je u prvoj polovici 12. stoljeća započelo izdizanje otočke plemenitaške obitelji Knezova Krčkih.

Potpadanjem Dalmacije i otoka pod mletačku vlast, Venecija je organizirala upravu prema vlastitim modelima koji su joj se činili najučinkovitiji, vodeći računa o različitim pravima i položajima zaposjednutih gradova. Stari gradovi poput Zadra i Raba imali su povlastice koje im je dodjelio hrvatsko-ugarski kralj te ih je trebalo bar nominalno poštivati, ali na Krku nije bilo nikakvih ograničenja koja bi dužd morao poštivati. Znajući za jaz između starog grada Krka i hrvatskih kaštela na otoku, Venecija je trebala naći najbolje rješenje kako da se održi na Krku, odnosno kako da taj veliki i važni otok učini što stabilnijim i korisnijim u svoje svrhe. Nametanjem stranog mletačkog plemstva u ulozu gradskih i otočnih knezova na tako jasno podijeljen Krk bilo bi neučinkovito i ne bi donjelo dugoročnu stabilnost na otoku. Način uprave kakav je bio primjenjen u Rabu, odnosno Osoru gdje su se ustoličili mletački plemići Morosini ili Korčule gdje su vladali Zorzi, za Krk nije bio učinkovit. Trebalo je, umjesto toga, ustoličiti za otočke knezove domaću obitelj koja bi pomirila hrvatske kaštele s centrom nove mletačke uprave u gradu Krku. Takvu obitelj, očito

uglednu, pronašli su u osobi Dujma prvog poznatog predstavnika loze krčkih knezova.

O porijeklu kneza Dujma postojalo je nekoliko teza. Smatran je potomkom neke obitelji koja je u prošlosti dala brojne priore u gradu Krku, kao i eventualnu rodbinsku vezu s knezom Kuzmom ili slavnim knezom Dragoslavom. Ipak je najvjerojatnija i najprihvaćenija teza da je obitelj knezova Krčkih potekla iz kaštela Vrbnika, to jest obližnjih kaštelića svetog Mavra i Rogoznika, budući da su upravo na tom mjestu od davnine njihove patrimonijalne zemlje i posjedi, kao i stara ruševna utvrda koju spominje i sam putopisac Alberto Fortis. Informacije o opravdanosti navedenih tvrdnji daje nam i prvi mletački providur otoka, Antun Vinciguerra koji 1489. kaže u svojim «Ordinationes et Reformationes» da je Gradac-Rogoznik «prva postojbina i prvi posjed krčkih knezova». Vinciguerra također govori da su kneževi bili hrvatska porodica što se podudara i s njihovim zemljama upravo u hrvatskim kaštelima i na teritoriju otoka, a ne u romanskom gradu Krku. Poznavajući sustav vlasti i vazalstva, nije vjerojatno da su građani Krka sami izabrali Dujma za svog kneza, već obrnuto da je Dujam bio delegiran od same mletačke vlasti i dužda kao upravnik i knez grada i otoka u ime Republike svetog Marka. Najvjerojatnije se Dujam istaknuo i bio od velike koristi duždu Dominiku Michielu kada je on zauzeo otok Krk 1115. godine. Kada je Dujmu bila povjerena vlast nad otokom, on je s duždem sklopio ugovor kojeg su obnavljali njegovi nasljednici. Ugovor o preuzimanju krčkog kneštva sastojao se od prava i obveza Kneza prema Duždu i Krčana prema Knezu. Knez ima pravo na određenu vrstu tlake koju mu moraju dati Krčani, dok su Kneževe obveze daleko šire. Tako je Dujam dužan o svom trošku primiti mletačke poslanike, a godišnje o blagdanu svetog Mihovila dužan je općini platiti 350 romanata, dužan je braniti otok od svih mletačkih neprijatelja, i to sam bez duždeve pomoći, osim kada su u sukob izravno upletene okrunjene glave. Dužd se, isto tako, obvezao poštivati ugovor, u svoje i u ime svojih naslijednika, a u slučaju nepoštivanja ugovora dužan je platiti globu u visini 10 libara zlata. Nadalje, dužd zadržava svoje regalije – takse i plaćanja prema vrhovnoj vlasti, a Krčki knezovi ne smiju uzimati brodove krčkih stanovnika, nasilno oduzimati magarce i stoku te grožđe iz otočkih vinograda. Knez Dujam se spominje 1163. kad dužd Vital Michieli predaje otok Dujmovim sinovima i nasljednicima te se prvobitni ugovor obnavlja. Dakle, prvu polovicu 12. stoljeća obilježio je na Krku knez Dujam (oko 1118 – 1163) koji se prvi put spominje 1133. godine prilikom sastanka u biskupskom dvoru gdje je bio prisutan i biskup Dominik te

gradski suci. Povod sastanku bila je obnova gradskih zidina i prikupljanje novaca za taj posao, budući da su iste bile teže oštećene u gusarskom napadu. Ovaj nam je podatak zanimljiv jer govori o čestim napadima na otok i grad, a knez je obavezan ugovorom braniti svoj otočki posjed. Isto tako postaje razvidno da je zbog čestih napada, kao i zbog blizine susjednog kopna, Dujam imao podršku otočnih kaštela i bio najbolji izbor za kneza, premda postavljanje domaćih obitelji u njihovoj sredini nije bilo blisko Serenissimi, kao uostalom ni u mnogim drugim slučajevima srednjovjekovne povijesti. Spretnost i sposobnost Dujma ima dalekosežne posljedice jer se on okreće suvremenim kretanjima poglavito na crkveno-redovničkom planu. Srećemo ga kao bitnog čimbenika 1153. godine, kada se spominje u darovnici krčkog biskupa Petra koji benediktinskoj opatiji u Muranu daruje crkvu svetog Martina i kapelu u Dubašnici. On je naime sugerirao darivanje te kapele i to «s druge strane Otoka» da bi benediktinci došli i unaprijedili vjerski život otoka ojačavajući pritom disciplinu i liturgiju, ali bez sukoba s glagoljaškom tradicijom kojoj je sam knez bio pokrovitelj. Tada doznajemo da mu je žena Marija, koja mu je rodila sinove Vida i Bartula, mrtva te da su u spomenutoj crkvi benediktinci dužni moliti za njenu dušu. Ovim činom jasno je njegovo htijenje da se otok Krk što bolje uredi u crkvenoj disciplini sukladno reformama liturgije koje su započele u 11. stoljeću, ali su slabo ili gotovo nikako prodirale u otočku sredinu. To će rezultirati brojnim izgradnjama crkava i kapela kojima će Dujam i njegovi nasljednici - sinovi Bartol i Vid biti donatori ili poticatelji.

Dujam se ponovno oženio i iz drugog braka imao sina Bartula II., a kada je u proljeće 1163. umro, nasljedila su ga dva njegova sina iz prvog braka s kojima je dužd Vital Michieli sklopio, ili bolje reći obnovio, ugovor kakav je imao s njihovim pokojnim ocem. Zasluge kneza Dujma za dužda su zacijelo bile vrlo velike jer je njegovim sinovima ponudio nasljednu kneževinu i odustao od tradicionalnog neprekidnog izmjenjivanja knezova iz raznih obitelji. Braća su dakle 1163. godine dobila otok da njime zajedno doživotno upravljaju, pod istim uvjetima i s pravima i obvezama kao i njihov otac, s time da po smrti jednog drugi ostaje upravitelj do svoje smrti. Vladali su otokom oko trideset godina. Vid I. (1163 – prije 1193) je ostavio za sobom dvojicu sinova Ivana I. i Martinucija, a Bartul I. je vladao sam kroz posljednje desetljeće 12. stoljeća na Krku ostavivši sinove Vida II. i Henrika I. Najjasniji pokazatelj njihove vlasti i skrbi kao i želje za uređenom kneževinom pokazuje podizanje gradske sudnice na trgu Kamplin koju su izgradili braća zajedno s krčkom

općinom 1191. godine. U njihovo doba dograđivala se katedrala i gradila crkva svetog Kvirina što aludira na biskupsku kapelu, ali i na palatinsku kapelu lokalnih kneževa iz koje će buduće generacije moći pratiti bogoslužje u katedrali. Odanost Bartula I. naspram Venecije, za razliku od građana Krka, vidljiva je u njihovoj želji da se oslobode obaveza koje su bili dužni ispunjavati. Krčani su htjeli iskoristiti neuspjeh dužda Enrika Dandola oko osvajanja Zadra, pa su računajući na njegovu slabost odbili oko 1197. dati prihode Bartulu I. kojii mu kao krčkom knezu priradaju. Ipak je duždeva presuda bila u korist kneza i krčani su, na koncu, morali podati knezu što mu zakonski i pripada.

Bartul II. ili mlađi bio je sin iz drugog braka kneza Dujma i polubrat knezova Vida I. i Bartula I. Kako prema pravilima srednjovjekovnog naslijeđivanja nije mogao ostvariti prava na otočku kneževinu, otišao je s otoka na susjedno kopno i tamo se stavio u službu hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. (1172 – 1196) oko 1186. godine. Zbog zasluga za kralja, Bela III. dao mu je 1193. županiju Modruš na upravu, a nedugo zatim i grad i kotar Vinodol. Bartul II. primio je ove posjede od kralja uz uvijet da ih po smrti, ne bude li imao naslijednika da u baštinu jednom od sinova svoje braće na Krku, što se u konačnici i dogodilo. Situacija na Krku poslije smrti kneza Bartula I. razriješila se tako da su Krčko kneštvo naslijedili rođaci, to jest Bartulovi sinovi Vid II. i Henrik, te sin Vida I, Ivan I, a njegov brat Martinucijus nije došao u obzir budući da se zaredio i stavio u službu Crkve. Nasljedna kneževina krčkih knezova bila je uspostavljena u svom prirodnom hodu nasljeđivanja, ali je i pomno isplanirana taktikom dužda Enrika Dandola: skupna vlada jedne obitelji uvijek pogoduje činjenici da jedan član kontrolira drugog i vodi računa o jednakosti ne dopuštajući da se itko izdigne nad ostalim jednakopravnim baštinicima. Novi je ugovor sklopljen 1198., odnosno sljedeće godine, s naznakom da troje članova porodice budu «zajednički i jednako u svemu knezovi» te da svatko plaća svoj dio svote za povjereno mu kneštvo. Vid i Ivan plaćaju duždu godišnje 350 zlatnika, a to im daje pravo da ubiru poreze i sve prihode od otočana. Otok Prvić se također daje kneževima na korištenje, a dužd zadržava regalijske za sebe te zabranjuje svaku suradnju kao i kontakt knezovima s mletačkim neprijateljima. U slučaju da se knezovi ne bi držali ugovora dužd sebi uzima za pravo da ih razbaštini, a Krk dâ na upravu nekom drugom, uz globu od 50 srebrnih maraka. Da bi se osiguralo da će knezovi poštivati ugovor trebaju predati jednog taoca u Veneciju. Takvo osiguranje bilo je uobičajeno u srednjem vijeku kada se član obitelji davao kao jamac važnih ugovora.

Iz skupnog obiteljskog vladanja prosperiraju najvjerniji i tako se vlast sačuvala iz koljena na koljeno pod dominacijom Venecije.

No, na snagu krčkih Knezova presudno je utjecao faktor iz vana, a to je bila ostavština Bartola II. koji je, kako nije imao djece, ostavio županiju Modruš Vidu II. i Henriku – djeci svog polubrata Bartola I. Time je ova otočka obitelj prešla na kopno i to na teritorij Hrvatsko ugraskog kraljevstva, pa se sad uspostavilo dvostruko vazalstvo. Ovakva politička igra gdje je s jedne strane na Krku senior Venecija, a na kopnu senior kralj, bila je dobar poligon na kojem su knezovi mogli uz pomoć jednog seniora izigrati onog drugog, premda je igranje dvostruke igre kneževe stajalo privremenog gubitka otoka Krka. Prelaskom na kopno Vida II. i Henrika, početkom 13. stoljeća na Krku je ostao sam vladati knez Ivan I. Da je Ivan sam obilježio prvo desetljeće uprave na Krku svjedoči nam i namirba za plaćeno kneštvo za godinu 1212., koju mu plaća dužd Petar Ziani. Godine 1213. Ivan plaća sam jer i na otoku vlada sam, a njegov se položaj poboljšao u odnosu na spomenuti ugovor iz 1199., jer sada se dužd obvezuje da će u slučaju nepoštivanja ugovora knezu isplatiti 5 zlatnih libara. Isto tako dužd je svoje regalije prodao u korist kneza za 60 zlatnika.

Ivanovi bratići Vid II. i Henrik otišli su dobitkom županije Modruš na kopno i stavili se u službu kralja Andrije II. (1205 –1235). Priključili su se križarskoj vojsci što su je skupljali kralj i papa da bi rastjerali bosanske heretike. Kako su se unutar vladarske kuće događali brojni nemiri i nesuglasice, konačno smirene kada je Andrija nasljedio preminulog kralja Ladislava 1205., sigurno nije zaboravio pomoć Vida i Henrika u onom trenutku kada su Andriju podržavali samo velikaši Bribirci, dok je ratovao s bratom Emerikom. Zbog podrške kralj je dvojicu braće bogato nagradio kako to doznajemo iz bule pape Honorija III. iz 1221. godine gdje braća kao «comites de Vegla» dobivaju u posjed otoke Hvar, Brač, Korčulu i Lastovo s pripadajućim arhipelazima. Papa nas izvješćuje da su spomenuti otoci dar za posebne zasluge braći i kao nadoknada za njihovu službu, a ujedno im je bio podijeljen poseban privilegij. Premda je ovo darivanje moguće shvatiti samo kao nominalan čin jer bi u protivnom krčki knezovi došli u sukob s moćnim omiškim velikanima Kačićima, ono svjedoči o načinu stjecanja teritorija koji će se neprekidno povećavati.

Pred kraj vladavine Andrije II. braća Vid II. i Henrik odlučuju se na povratak na Krk, gdje dolazi do sukoba s rođakom Ivanom koji je već duže sam vladao. Da bi se prekinule trzavice među rođacima, dužd je pozvao svu trojicu u Veneciju kako bi se riješio spor. Pred mletačkom vladom zakleli su se na mir i dogovorili o podjeli

otoka. Otok Krk podjelit će se na tri dijela tako da svaki dobije po jednu trećinu, a potom će se svakih šest mjeseci izmjenjivati međusobno. Kneštvo je podijeljeno na tri nejednaka dijela: prvi dio - grad Krk, drugi kašteli Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Baška, a treći dio otok Prvić. Budući da je Prvić najslabiji dio, onaj kome dopadne ima pravo nakon šest mjeseci dobiti upravu u gradu Krku. Ugovor će trajati šest godina odnosno dok god bratići budu složni, a prihod koji se skupi djeli se na kraju na tri dijela. Bratići su pristali da knez može ukoliko je spriječen postaviti bližu rodbinu da u njegovo ime pokupi prihode. Kneževa pratnja i obitelj izuzeti su od regularnog suda i podlježu posebnom sudu, a u slučaju bilo kakve arbitraže zadužen je Ivanov brat – svećenik Martinucijus. Ovim ugovorom iz 1232. uspostavljen je prividni mir, ali je i udarena samovlada otočkih knezova budući da je dužd već bio prodao svoje regalije za 60. dukata. Ivan I, Vid II. i Henrik spominju se još 1233., a potom im se gubi spomen.

Iznenadne prilike u Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu išle su na ruku krčkim knezovima. Tatarska provala u Hrvatsko-ugarsko kraljevstvo nakon bitke na rijeci Šajo 1241. u kojoj je potpuno poražena vojska kralje Bele IV. (1235 – 1270), prisilila je kralja na bijeg u Hrvatsku. U veljači 1242. Tatari su prešli smrznuti Dunav i poharali sjevernu Hrvatsku te se počeli spuštati prema moru. Pred njima je bježao Bela i dvor sklanjajući se po dalmatinskim gradovima. Uz Knezove bibrirske glavni pomagači kralju bili su Knezovi krčki, a prema tradiciji i sam se kralj skrivao djelom na otoku Krku. Tatarsku najezdu okončala je vijest o smrti glavnog mongolskog kana Ogataja pa se vojska morala povući natrag u azijsku prijestolnicu Karakorum kako bi izabrali novog vrhovnog kana. Katastrofa koja je kraljevstvo bacila na koljena posebice zbog pljačke i paleži, potom i gladi koja je zavladao trebalo je brzo ukloniti i obnoviti kraljevstvo. Bela IV. se u svibnju odlučio na povratak preko Zagreba u Ugarsku a u pratnji su mu Knezovi krčki koji su mu posudili veliku svotu novaca. Godine 1241. spominju se kao naslijednici sinovi Vida II., Ivan II, Fridrik I., Bartol III. i Vid III. Kada je kralj nagrađivao velikaše koji su mu pomagali u doba Tatara nastale su brojne falsificirane isprave koje su trebale zasvjedočiti kraljevske darovnice ili pak zasluge koje je Bela trebao potvrditi ili nagraditi. Izdizanje Krčkih knezova na kraljevskom dvoru nije naklono gledala Venecija čiji su oni bili vazali, a sa stečenim položajem na kraljevu dvoru Mlečani su mogli vrlo razložno očekivati neposluš svojih krčkih podanika. Takve slutnje pokazale su se više nego opravdanima kada se Zadar pobunio protiv Mlečana iskoristivši Tatarsku navalu i dolazak Bele IV. Neposredno

možemo zaključiti da su Knezovi dali podršku Zadranima, a ne duždu Jakovu Teupolu. Dužd je sad pozvao sve stanovnike otoka Raba, Osora i Krka da mu pomognu uništiti velikaše Kačiće i gusare kao i pobunjene Zadrane, a ako se ne odazovu zapriječena im je globa od 2000. libara. Kada je svladana pobuna u Zadru oko 1247. godine, dužd je oduzeo kneštvo Krčkim knezovima prekidajući njihovu nasljednu liniju na otoku. Kako piše mletački kroničar Dandolo, to je učinio zbog njihove buntovnosti i jer su pomogli kralju Beli IV. Oduzimanje kneštva dogodilo se te ili 1248. godine kada na Krku kao kneza nalazimo mletačkog plemića Marka Contarena (1248 – 1253) u svojstvu kneza činovnika i uz njega pomoćnike vijećnike, također mletačke nobile Ivana Fuscarena i Jakova de Canali. Sada je na Krku uvedena klasična mletačka uprava sa stranim knezom i njegovim činovnicima koji se redovito izmjenjuju. Tako već 1253. za krčkog kneza imamo Lovru Teupola (1253 – 1260), sina dužda Jakova što svjedoči o primjeni nove mletačke uprave. U kratkom razdoblju razbaštinjenja Krčki su se knezovi povukli na kopno, dijelom u svoje posjede, ili po Hrvatskoj i Dalmaciji. Na primjer Škinela (Schinela) I. – sin Bartula III., živi u Zadru, a Vid IV. je kao Belin povjerenik na čelu grada Splita. Najjače uporište izgnanih knezova je Vinodol odakle su neprekidno ometali mletačku upravu nad Krkom i Osorom, bilo gusarenjem bilo napadima, tako da su učinili nepodnošljivo obnašanje vlasti knezovima Krka i Osora, sinovima dužda Jakova Teupola. Zbog teške situacije koja nije pogodovala Veneciji, po smrti dužda Jakova je odlučeno da se 1260. na otok ponovno vrate domaći Knezovi krčki. U ugovoru od 6. lipnja 1260. stoji da se kneštvo daje Škineli I. i njegovim nasljednicima te njegovim rođacima, braći Fridriku II., Bartulu IV. i Vidu IV., sinovima Vida III. U ugovoru stoji da se spomenutim nasljednicima knezova Bartula III. i Vida III., daje otok Krk s otokom Prvićem na vječno uživanje i to svatko na svoju polovicu Otoka, dok god bude zakonitih muških nasljednika. U slučaju da ih ne bude Krk se vraća Veneciji. Knezovi će izabrati po dva upravitelja, iz svake loze po jednog, da im bude zamjenik u slučaju odsutnosti s otoka. Knezovi su dužni opremiti tri galije i poslati ih kamo dužd zapovjedi, a u općem ratu dužni su na svakih trideset mletačkih galija opremiti jednu svoju, a jedan od knezova morat će joj biti zapovjednik. Venecija može s Krka tražiti 100 plaćenih vojnika, a Knezovi će kao sumu svih svojih prava i regalija s otoka plaćati 900 libara, odnosno 700 duždu, a 200 doživotno svrgnutom mletačkom knezu Krka, Lovri Teupolu. Svi punoljetni članovi loze Krčkih knezova moraju položiti zakletvu vjernosti u Veneciji te time postaju mletački plemići. Ako bi se pojedinac ili

loza pokazala nevjernima prema Veneciji, gube se sva spomenuta prava i kneževina. Kao jamstvo da će knezovi ispuniti ugovor, u roku od 10 godina dužni su kupiti posjede u Veneciji za 10 000 libara, svaka loza polovicu. Od tada živuće sedmorice knezova samo dva su smjela preuzeti upravu nad otokom, po jedan od dvije loze i to svaki svoju polovicu. Ovakav je ugovor bio osmišljen da bi Knezove što više vezao za Veneciju i u tom svjetlu treba gledati njihovo uvrštenje u mletačke plemiće kao i obvezu kupovanja nekretnina u Veneciji. Unatoč krutom i zahtjevnom ugovoru kojim su bili obvezani Knezovi krčki, stvarnost kojom je Venecija mogla sankcionirati neizvršavanje spomenutih obaveza bila je drukčija. Krčki knezovi nisu izvršili sve obveze koje su preuzeli 1260., kao što nisu ni platili sve poreze koji su im bili nametnuti, a isto tako Venecija zbog svojih političkih razloga, ali i njihovih posljedica nije imala dovoljno snage da ih kruto nadgleda i kazni. O popuštanju Venecije svjedoči i sjednica velikog vijeća 1271. kada se produžuju rokovi za plaćanje ugovorenih poreza. Položaj knezova na kraljevom dvoru toliko je ojačao da mletačke prijetnje više nisu zvučale tako ozbiljno, što se vidi iz toga da ni nakon dvadeset godina od ugovora nisu još bili kupili obvezane nekretnine u Mlecima, kao što nisu niti došli u Veneciju položiti zakletvu vjernosti. Neposluh knezova kulminira 1299. kada je dužd morao poslati posebnog poslanika sa zahtjevima da bi ih upokorio. Škinela I. i njegovi sinovi Petar Bartol i Škinela II. ostali su samo u posjedu svoje polovice Krka, dok je «podjednako prema Veneciji nemarna» Vidova loza uz Krk uživala i velike posjede na kopnu. Loza Škinele, koji već nestaje 1261., trajala je manje od sto godina, a on je ostavio sinove Bartula V. (1261-1281), Škinelu II. (1261), i Petra I. (1261 – 1283). Od troje braće jedino je Bartul V. imao sinove nasljednike te su oni naslijedili očev dio Krka. To su bili Škinela III. (1307 – 1314), Marko I. (1307 – 1317) i Nikola I. (1307 – 1335). Za vrijeme vladavine ove braće izbio je spor na njihovoj strani otoka između Krčana i stanovnika kaštela radi posizanja u seljačku imovinu i prava, pa je bila potrebna arbitraža osorskog kneza Rikarda Quirina. Nikola I. je sagradio kapelu posvećenu svom imenjaku svetom Nikoli u starom obiteljskom kašteliću Rogozniku. Imao je sina Marka koji je umro bez potomaka. Nikolin brat Škinela III. imao je sinove Rigusa (1343) i Nikolu III. (1343 – 1377), koji također nisu ostavili potomaka. Konačno je treći brat Marko I. ostavio sinove Bartula VII. (1330 – 1343) i Nikolu II. (1335 – 1366). Nikola je posljednji član Škineline loze koji je upravljao Krkom, a onda je 1356. uklonjen s otoka te je neko vrijeme proveo u Senju, a potom se stavio u službu Venecije na otoku Kreti. Konačno

ga srećemo u službi Serenissime u Trstu gdje umire 1386. kao posljednji od Škinelina roda, budući da je njegov sin Marko II. već umro 1384.

Vidova je loza, kao što je već istaknuto, bila bitnija zbog svojih aktivnosti i posjeda na kopnu. U previranjima pred kraj 13. stoljeća i dolaskom nove dinastije Anževinaca na Hrvatsko ugrasko prijestolje Knezovi će znati iskoristiti povoljne prilike i staviti se u službu pobjednika stječući time i časti i posjede. O tome svjedoče i kraljevske privilegije prema kojima moć najvećeg velikaša hrvatske bana Pavla Šubića prestaje tamo gdje počinju posjedi krčkih knezova, a to je Senj. Vidova loza imala je tri predstavnika, Bartula IV. koji je umro 1270. bez nasljednika, potom Vida IV. koji je proširio posjede obitelji budući da je bio doživotno izabran za Senjskog kneza. Godinom 1271. krčki su knezovi dobili jedan od najznačajnijih gradova na sjevernojadranskom priobalju. Senj je bio izrazito bitan zbog svog položaja kao važna izvozna i uvozna luka te spoj kontinenta s morem. Vidov sin Leonard upravljao je Vinodolom, a brat mu je bio Ivan III. Treći sin Vida III., Fridrik II. preuzo je starješinstvo nad lozom i kao takav vladao polovicom otoka Krka i otokom Prvićem. Fridrik se istaknuo kao razborit i pravedan sudac pa je posredovao u sporu između Zadra i Raba oko nekih mjesta na otoku Pagu. O Fridrikovim upravnim sposobnostima najbolje svjedoči i u njegovo doba sastavljen Vinodolski statut 1288. gdje su kodificirana stara prava i običaji na svima dobro poznatoj glagoljici koju su štitili sami Krčki knezovi. Fridrika je naslijedio sin Dujam II. (1279 – 1317) koji je upravljao Modrušom. Upravo u Dujmovo doba u Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu došlo je do većih promjena koje se obilježile smjenu 13. u 14. stoljeće. Posljednji od loze Arpadovića, Andrija III. (1290 – 1301) ne imajući zakonitog nasljednika izazvao je građanski rat u kojem su se pojavili razni pretendenti za tron. Napuljski kralj Karlo II. darovao je banu Pavlu Bribirskome sve zemlje od Modruša do Neretve, vezujući ga tako da pomogne njegovu sinu, a po sinovoj smrti, njegovu unuku Karlu Roberti da dođe do prijestolja. Kada je umro kralj Andrija III., 1301. ban Pavao bio je glavni protagonist uvođenja dinastije Anževinaca u Hrvatsku. Upravo je na njegovu inicijativu iz Napulja doveden Karlo Robert (1301 – 1342) i okrunjen u Ostrogonu za Hrvatsko-ugraskog kralja. U borbama koje su uslijedile potom s ostalim pretendentima za prijestolje pomoć Knezova krčkih novome kralju bila je izuzetno bitna. U toj borbi istakao se Dujam pa je uz počasti nagrađen požeškim komitatom. Dok je Dujam ratovao za kralja, Rabljani su oteli Knezovima Jablanac u blizini njihovog posjeda Senja, a pri tome im je pomagao i sam ban Pavao. Venecija nije

htjela kazniti Rabljane već je stala na njihovu stranu protiv zakonskih vlasnika, Krčkih knezova želeći im tako uzdrmati posjede. Kad je umro Dujam II. starješinstvo nad vidovom lozom preuzeo je Vid V., sin Ivana III., ali kako uopće nije obraćao pažnju na zahtjeve Venecije, oduzeto mu je 1321. kneštvo i predano Dujmovu sinu Fridriku III. On se stavlja u službu kralja Karla koji vodi rat protiv najmoćnijih hrvatskih velikaša Bribiraca. U bitci kod Blizne 1322. došlo je do sloma kuće knezova Bribirskih padom Mladena II. – sina bana Pavla koji je prije dvadesetak godina doveo kralja Karla na prijestolje. Sigurno je da osim očite političke računice koja će strana pobjediti, Fridrik nije zaboravio Bribircima da su oni pomagali Rabljane da otmu njegovom ocu Dujmu Jablanac. Uspješnim slamanjem moći Bribiraca, Kralj je odanog Fridrika nagradio posjedima Drežnikom i Slunjem te tako postao susjed velikašima Kurjakovićima u Krbavi, knezovima Babonićima i jakim Nelipićima. I škinelina loza priznala je premoć kneza Fridrika. O složenosti i turbulentnim prilikama kao i o kalkulacijama prilikom sklapanja saveza te ženidbi najbolje svjedoči i ženidba Fridrikova sina Bartula VIII. za kćer kneza Nelipca, tada oštrog kraljevog neprijatelja. Svoju kćer Elizabetu udaje za netom poraženu obitelj Pavla II. Bribirskog. Fridrikovi sinovi Bartul VIII. (1327 – 1360) i Dujam III. (1323 – 1348) nasljedili su kneštvo na Krku i naizmjenice vladali, ne vodeći previše računa o Veneciji, ali ni o samim stanovnicima otoka. Svoje snage usmjerili su prema kralju pa im 1335. on daruje stolnobiogradsku županiju, a uopće se ne odaziva na prijetnje dužda da dođe u Veneciju položiti zakletvu vjernosti. Godine 1343. dužd Andrija Dandolo naređuje mu da nadoknadi štete počinjene otočanima, na što mu Dujam odgovara kako on nije za to odgovoran budući da vrlo rijetko boravi na otoku, ali uvjerava dužda da je on njegov najpokorniji sluga. No nevolje su bile i s biranjem suca, tako da se iste godine u Krku sastali svi muški članovi obaju loza: od Škinela Bartul VII., brat mu Nikola II., Marko II., Nikola III. i Rigus, a od Vidove loze Dujam III. i Bartul VIII. Dogovoreno je da će suca, kako je to bio običaj u davnini, birati vijećnici i pravnici, a da će ga knezovi potvrđivati. Zbog neposluha i ne pružanja pomoći udovici bana Nelipića u Kninu kojeg su opsjele kraljeve čete, Venecija je 1345. oduzela kneštvo na Krku Dujmu I., predala ga njegovu bratu Bartolu VIII., koji također nije bio sklon Mlečanima. Upravo tih godina za knezove kao i za cijelu obalu odigrat će se povijesni događaji iz kojih će krčki knezovi višestruko profitirati.

Kada je kralj Ludovik I. (1342 – 1382) sin kralja Karla krenuo na Knin i upokorio Nelipće, pobunio se Zadar protiva Mlečana i pozvao kralja da ga oslobodi.

Ipak kralja su porazili Mlečani i bilo je dogovoreno 1348. primirje na osam godina. Po isteku primirja kralj je skupio veliku vojsku i iznenadno započeo rat s Mlečanima u Dalmaciji i Italiji. Venecija se morala uskoro predati te je 18. veljače 1358. potpisan Mir u Zadru, čime se Venecija odrekla svih teritorija na istočno jadranskoj obali od Kvarnera do Drača. Ludovikova pobjeda bila je jedna od najznačajnijih u srednjovjekovnoj hrvatskoj povjesti gdje se istočni Jadran otarasio Venecije koja ga je ometala još od doba narodnih vladara. Ključna bitka i zauzeće Zadra bila bi jako otežana da kralju nije bila predata utvrda Ostrovica u zadarskoj blizini. Tu utvrdu posjedovali su Bribirci, a Dujam ju je preko rodbinskih veza uspio izručiti kralju 1347. godine.

Mirom u Zadru 1358. otvorena je nova stranica u hrvatskoj povjesti. Među potpisnicima mira potpisanog u sakristiji Franjevačkog samostana u Zadru bi je i Dujmov sin Stjepan koji je kao nagradu za vjernu službu dobio zadarski komitat. Još za vrijeme rata Veneciji je postalo jasno da su njeni nominalni vazali, u stvari među najvažnijim odličnicima njenog zakletog neprijatelja kralja Ludovika. No, situacija je nalagala oprez jer je to bilo vrijeme kada je Serenissima bila u vrlo teškom položaju na Jadranu. Krčki knezovi su s godinom 1358. postali vazali samo i isključivo jednog gospodara – hrvatsko-ugarskog kralja. Veliki dobitak obale kralj Ludovik nije znao dugotrajnije iskoristiti sebi u prilog. Kao kralj velike kopnene države, nije ulagao u izgradnju mornarice, uzdajući se, u Veneciji neprijateljsku flotu grada Genove. Krčki knezovi također nisu izgradili svoje brodove, čak ni one koje su ugovorom bili dužni izgraditi u korist Venecije i za obranu Krka. U trenutku kada Krk nije bio pod paskom Venecije, ona je morala naći drukčiji način kako da se približi Knezovima, sada ne na način seniora već glumljenog prijatelja čekajući i intervenirajući u korist Knezova samo kada je mogla izvući dobitak iz situacije. Naravno da je Škinelina loza imala veću potrebu za suradnjom s Mlečanima budući da je bila isključivo orijentirana na otok i more nemajući teritorija ni posjeda na kopnu. To se vidi jasno iz primjera dva posljednja predstavnika Škineline loze, Nikole II. koji je u službi Venecije u Trstu i njegovog sina Marka, koji kasnije s ocem služi Serenissimi na Kreti. O propadnju, napose materijalnom, svjedoči i “socijalna pomoć” od 4 dukata mjesečno koju Venecijanska komuna plaća bolesnom i siromašnom Nikoli II. 1386. godine. Za razliku od ugasle loze svojih rođaka, nasljednici Bartula VIII., sinovi Stjepan I. i brat mu Ivan V., nastavili su s prosperitetom. Ivan se 1352. oženio Anom, kćerkom goričkog grofa Meinharda VII. čime se povezoao s izvaredno utjecajnom lozom na

sjevero-zapadu. U istom vremenu dok je njegov rođak Nikola II. umirao od gladi Stjepan I. je zamolio Mlečane da mu posude galiju kako bi mogao doći do Venecije te otamo do Padove po svoju zaručnicu Katarinu, kćerku vojvode Franje Carare, gospodara toga grada. Dužd Andrija Contareno mu laskavo udovoljava ističući kako je Stjepan građanin Venecije i kako su njegovi preci bili odani Serenissimi, a zauzvarat je Stjepan dopustio osnivanje mletačkog trgovačkog konzulata u Senju. Ženidbenim vezama sa brojnim velikaškim kućama u susjedstvu, ali i Europi moć i posjedi im rastu. Stjepan od Venecije dobiva zajam u visini 2000 dukata, možda za organizaciju veličanstvene svadbe s Katarinom Carara, a obvezuje se da će ga vratiti izradbom vesala za mletačku mornaricu. Nakon velike ženidbene svečanosti u Padovi, Stjepan i Katarina su se zaputili sa svečanom povorkom u Senj gdje je ponovno održano veliko slavlje u čast mladenaca, koji su potom otišli živjeti u Modruš, u grad Tržan. Zbog vođenja i gospodarenja svojim golemim posjedima, braća žive na kopnu, dok na Krku postavljaju podkneževe koji upravljaju u njihovo ime.

Kralj Ludovik se 1378. ponovno upleo u rat s Venecijom na poziv svog starog saveznika Genove, htijući što više oslabiti Mlečane. Knezovi su mu ponovno vjerni, a Stjepan i Katarina posuđuju kralju 1000 dukata. On im za tu svotu zalaže grad Steničnjak u Slavoniji, što će postati karakterističan način nadoknade zajmova. Kada je kralj u bitci kod Chiogge izgubio od nadmoćne mletačke mornarice, admiral Ljudevit Loredano krenuo je u osvetnički pohod na kraljeve gradove i 1380. opsjeo i spalio Senj, a potom je udario na grad Krk, koji se, ne mogavši obraniti, predao admiralu, dok je nepokorna Baška bila spaljena. Konačno je 1381. potpisan Mir u Torinu, gdje je Venecija ipak poražena pristala plaćati Ludoviku 7000 dukata godišnje. Jako hrvatsko ugarsko kraljevstvo oslabila je smrt kralja Ludovika 1382., pa su uslijedili nemiri jer nije imao muškog potomka, već kćeri Mariju i Hedvigu. Njihova majka, udovica, kraljica Elizabeta Kotromanić, kćerka bosanskog bana Stjepana Kotromanića preuzela je vlast kao regentkinja, netom okrunjene dvanaestogodišnje kraljice Marije (1382 – 1385). Kako se hrvatski velikaši nisu slagali s Elizabetinom centralističkom vladavinom kao ni s kraljicom Marijom, posegnuli su za posljednjim pravnim izdankom kuće Anžuvina u Napulju – Karlom Dračkom. Karla su doveli u Hrvatsku i prisilili kraljicu Mariju na abdikaciju. Karlo je vladao mjesec dana, te je 1386. ubijen na budimskom dvoru po narudžbi kraljice Elizabete, a njena kćerka Marija ponovno se vratila na tron. Za svog kratkog vladanja kralj Karlo bio je podjelio poseban privilegij knezu Stjepanu, a taj je da njegove posjede može nasljediti

njegova kći Elizabeta što je bila iznimka u plemićkom sustavu nasljeđivanja. Prilikom odlaska kraljica prema Dalmaciji, na putu su ih napali hrvatska oporba i obje kraljice odvela u zarobljeništvo u Novigrad Zadarski. Tamo je kraljica Elizabeta kao naručiteljica ubojstva kralja Karla Dračkog zadavljena, dok je malodobnoj kraljici Mariji pošteđen život. U nestabilnim previranjima, muž malodobne Marije, sin Njemačkog cara, Sigizmund Luksemburški (1387 – 1437), provalio je u Ugarsku i tamo bio na temelju ženidbenog prava okrunjen za Hrvatsko ugarskog kralja. Sigizmund je krenuo osloboditi svoju ženu Mariju iz Novigrada, a glavni vođa kopnene vojske bio je upravo krčki knez Ivan. Ivan je 4. lipnja 1387. nakon opsade Novigrada oslobodio kraljicu Mariju te time stekao veliki ugled diljem Europe i vječitu zahvalnost kralja Sigizmunda. Marija je s Ivanom stigla brodom u Senj kod brata mu Stjepana a potom ju je Ivan dopratio u Zagreb gdje ju je čekao muž Sigizmund. Već na početku vladanja Sigizmund je u knezovima krčkima našao izvrsne suradnike i pomoćnike pa im je za njihovu službu zalagao gradove i posjede, cetinski kastrum i klokočki kotar, čime su na već stari način knezovi širili granice svog teritorija. Dvojica braće ostat će zapamćeni kao inicijatori donošenja Vrbničkog statuta 1388. godine, uobičajeno pisanog glagoljicom. To ponovno pokazuje da uprkos slavi koju su stekli, Knezovi krčki nisu nikada odstupali od prдавne privrženosti hrvatskim otočnim korijenima i hrvatskom pismu. Statut su donjeli knezovi Stjepan i Ivan, zajedno s pratnjom Lovrom iz Krbave te otočanima Ivanom Vidovim i Pavlom te potknezom Dakšom. Statut je donesen u Krku i odnosio se na cijeli otok, a početno je imao 31. članak.

Kako knez Stjepan nije imao muških naslijednika, već je privilegijem od kralja Karla dobio pravo da svu baštinu prenese na kćerku Elizabetu, izbio je spor jer to nije htio priznati njegov brat, Elizabetin stric Ivan V. On je po bratovoj smrti 1390. zauzeo Modruš te Elizabeti i njevoj majci Katarini isplatio miraz u iznosu od 32 000 zlatnih forinti, odnosno dok ih ne isplati založio im je polovicu otoka Krka. Elizabeta je bila zaručena za Fridrika II., sina Celjskog grofa Hermana II. Njihov ugovoreni brak bio je mučan pa je došlo do rastave, a kada su se pod pritiskom rodbine supružnici pomirili, Elizabeta je najvjerojatnije bila umorena od svog muža. Nesretni supružnici imali su sina Ulriha, koji je neko vrijeme baštiniio određene posjede svog pokojnog djeda Stjepana, poput vinograda u Baškoj.

“Sretniji” Ivan V., postao je bratovom smrću, jedini nasljednik svih dobara knezova krčkih. Budući da je u kraljevstvu opet buknuo građanski rat u kojem su

razne stranke suprostavljale Sigizmundu protukraljeve, kralju je bilo vrlo bitno što jače vezati uz sebe moćne Krčke knezove. Tako je on Ivana V. proklamirao za jedinog Hrvatskog bana, budući da su od 1356. postojala dva, jedan za uz Hrvatsku i Dalmaciju i drugi za Slavoniju te mu je dopustio da na njegovim posjedima knez kopa rudače bez ikakvih plaćanja. Velike časti što ih je priskrbio knez i ban Ivan V., prešle su na njegovog sina jedinca Nikolu IV. (1393 – 1432). Kada je po očevoj smrti 1393. Nikola zajedno s majkom Anom, sestrom goričkih knezova, naslijedio golemu zemlju nastavio je biti odani vitez kralja Sigizmunda. Nastavljajući očevu tradiciju oženio se Dorotejom Gorjanskom, umnožio posjede i još se više približio kralju. O ugledu mu svjedoči i sabor dalmatinskih staleža i gradova održan u Senju 25. studenog 1397. Ambiciozni kralj Sigizmund skupio je veliku vojsku te pozvao u pomoć vitezove iz čitave Europe da krenu pod njegovim vodstvom u križarski rat protiv Turaka koji su netom potpuno slomili Srpsku vojsku na Kosovu. Sigizmundovu vojsku pregazila je turska vojska sultana Bajazida I. u bitci kod Nikopolja 25. studenog 1396. I sam je kralj jedva izvukao živu glavu bježeći Dunavom u Crno More te se preko Carigrada i Dubrovnika vratio u kraljevinu. Sigizmundov poraz te lažnu vijest da je sam kralj poginuo u bitci iskoristili su njegovi protivnici i proglasili sina kralja Karla II., Ladislava Napuljskog za Hrvatsko-ugarskog kralja. Kralj je po povratku u Hrvatsku sazvao odmetnute velikaše da bi se izmirili u Križevcima, no umjesto pomirbe dao ih je sve pogubiti na takozvanom Krvavaom križevačkom saboru u veljači 1397. Iste je godine, kako bi unio mir u podvojeno kraljevstvo, od kneza Nikole posudio 17 000 dukata zalažući mu grad Ozalj s okolicom. U Hrvatskoj je sada izbio građanski rat i velika netrpeljivost prema Sigizmundu. U Zadar je doveden Ladislav Napuljski i okrunjen za kralja 5. kolovoza 1403. Sam se mladi kralj bojao otići u Ugarsku te se vratio u Napulj, a kao hercega i namjesnika ostavio je vojvodu Hrvoja Vukčića Hrvatinića u svojstvu svog zastupnika. Premda je sam knez Nikola nakratko pomogao Veneciju koja je stala uz pretendenta Ladislava Napuljskog, vrlo brzo se vratio kao vjerni sluga Sigizmundu, koji je uspio slomiti 1408. godine hrvatski otpor tako da ga je morao priznati i sam vojvoda Hrvoje. U Hrvatskoj je konačno uspostavljen mir i jedinstvena vlast kralja Sigizmunada. Okrunjeni protukralj Ladislav Napuljski vidio je da je izgubio ionako krhku vlast, pa u srpnju 1409. godine prodaje svoja kraljevska prava na Dalmaciju Veneciji za 100 000 dukata. Tom sramnom prodajom Venecija je, mudro se držeći po strani, "legalnim putem" dobila ono čega se morala odreći mirom u Zadru 1358. Ona će taj posjed držati sve do propasti

Republike Svetog Maraka 1797. godine. Još za vrijeme sukoba kralja s pretendentom Ladislavom, pod zapovjedništvom vojvode Hrvoja, napuljska je mornarica stigla i započela napade na Krk, Senj i Vinodol. Godine 1402. Nikola se uzaludno obraćao za pomoć Veneciji, ali ona je nije pružala. Stoga je nakratko uz čitavu Dalmaciju i on pristao uz Ladislava, no već se 1403. vratio kralju Sigizmu koji ga je objeručke prihvatio. Ladislavove trupe harale su ponovno 1406. i 1407. po Nikolinim posjedima, tako da je on sagradio poligonalnu kulu uz obalna vrata grada Krka i ojačao mu zidine. Isto tako, počeo je s utvrđivanjem grada Senja. U ovim kriznim godinama Nikoli je pošlo za rukom povezati se s knezom Ivanišem Nelipčićem, vladarom Klisa i Cetine te ga pridobiti na stranu kralja Sigizmunda. Oba kneza su 1406. godine sklopila ugovor o prijateljstvu i međusobnom pomaganju. Kada je Venecija kupila Dalmaciju 1409., njezi sljedeći korak bio je da preuzimanje uprave te da joj se predaju gradske komune. Sigizmund je, želeći varatiti prodani teritorij, započeo Prvi mletački rat (1411 – 1413), no loše se završio po kralja jer se Veneciji morao predati Šibenik, Skradin i Ostrovica te je primirje zaključeno na pet godina. Kada je 1416. godine pao vojvoda Hrvoje, dio je njegove baštine preuzeo Sigizmund, točnije otoke Brač, Hvar te Korčulu i držao ih do Drugog Mletačkog rata (1418 – 1420) kada je čitava obala, osim Senja i Krka koju su držali Krčki knezovi i Omiša s Poljicima koji su držali Nelipčići, pala u ruke Venecije. Knez je Nikola s pratnjom, znajući za prestiž i pompu kakva je vladala u doba internacionalne gotike po Europskim dvorovima, otišao u Svetu Zemlju da bi se poklonio Kristovu Grobu u Jeruzalemu. Taj je pohod trebao posvjedočiti njegovu snagu, ali i pobožnost karakterističnu za kneževske obitelji. Za ovaj događaj iz 1411. doznajemo iz jednog redovničkog zapisa s otoka Krka. Da je kralj Sigizmund vječito tražio zajmove u novcu svjedoči i ponuda iz 1424., u kojoj kralj traži pozajmicu od 20 000 dukata od Nikole, a knez šalje poslanstvo u Veneciju da mu dadu gotov novac. Zauzvrat će im on založiti otok Krk i grad Senj. Ovakva cijena koju je Nikola ponudio Mlečanima odgovarala je nagradi koju bi kralj dao Nikoli za ustupljeni novac, a to je banska čast, odnosno gospodarenje hrvatskim banatom u zalog. Mlečani su bili voljni ispaltiti ovu svotu, ali su još htjeli da im se predaju utvrde Knin, Vrlika i Ostrovice. Ipak, i prije nego je Venecija bila spremna realizirati pogodbu, kralj je za 28 000 dukata založio gotovo cijelu Hrvatsku knezu Nikoli: grad Bihać s kotarom, gradove Sokol, Ripač, Čoku, Rmanj, Knin, Lab, Vrliku, Ostrovicu, Skradin, županiju Luku, Poljica i sve kraljevske vlahe u Hrvatskoj. Sredinom prve polovice 15. stoljeća uz Nikolu krčkog

kneza, jedini velikaši koji su im parirali bili su gospodari Slavonije, grofovi Celjski koji su 1431. htjeli oteti nikoli Hrvatsku banovinu, ali je uz naplatu Sigizmund stao na stranu kneza Nikole. Konačno dok je Nikola bio hrvatski ban (1426 – 1432), poduzeo je još jedno putovanje, ali ovog puta za historiografiju možda najznačajnije. To je bilo putovanje u Rim, na grobove apostolskih prvaka te da bi se susreo s papom Martinom V. Rimski susret kneza krčkog kneza Nikole IV. i pape zbio se pod kraj dvadesetih godina 15 stoljeća, oko 1428. Tom prigodom papa mu je potvrdio i ustvrdio povezanost sa starom rimskom porodicom Frangipana te mu je priznao novo prezime i dao novi grb. I ovom prigodom možemo vidjeti da je Nikola bio svjetonazorom suvremenik mnogih tadašnjih europskih knezova i vojvoda koji su u duhu humanizma i nadolazeće renesanse željeli svoje korjene vidjeti u što starijem vremenu nadahnjujući se upravo velikanima iz antičke prošlosti. Knez Nikola Frankopan umro je 26. lipnja 1432., ostavivši svoje goleme posjede devetorici sinova koje je imao iz tri braka. Najstariji je bio Ivan VI., zatim su tu Nikola V., Stjepan II., Bartul IX., Dujam IV., Martin, Sigizmund, Andrija te Ivan VII. Brojni su sinovi krenuli očevim putem. Kada je kralj Sigizmund otišao u Rim da bi ga papa Eugen IV. okrunio za njemačkog cara u pratnji mu je bio Nikolin sin Stjepan, a istog Stjepana srećemo u carevoj pratnji na Koncilu u Baselu. Najstariji Ivan VI. oženio se za Katarinu Nelipčić, jedinicu i nasljednicu velikih posjeda koje je na jugu držao njezin otac knez Ivaniš, pa su po njegovoj smrti ti posjedi prešli u obitelj Frankopan. Brat Nikola V. oženio se 1428. Barbarom Wallsee. Ipak, na vrhuncu moći kuće Frankopan, ono što je Nikoli kao jedincu omogućilo da svoju obitelj postavi kao najjaču velikašku obitelj u Hrvatskoj, njegovim brojnim sinovima biti će teško sačuvati slogu i jedinstvo što će u konačnici rezultirati slabljenjem porodice i postupnim gubitkom teritorija. Premda je Ivan VI. bio najstariji, braća nisu bila složna tko će od njih naslijediti bansku čast, tako da su je obnašali skupa braća Ivan VI. od 1432. do smrti 1436. i Stjepan II. do 1437. Istom Stjepanu, koji je često pratio kralja na brojnim putovanjima, Sigizmund je dugovao veliku svotu novaca, a kada se zbroji svota koju je bio dužan njegovom pokojnom ocu Nikoli, tada ispada da je kralj dugovao Frankopanima 45 000 dukata! Jedino što je još Sigizmund mogao staviti u zalog kao djelomičnu kompenzaciju dugova, bila je banska čast. Neutaživa potreba za novcem kralja je dovela u situaciju da se okrene protiv kneza Ivana. Godine 1434., kada je umro knez Ivaniš Nelipčić, svi su njegovi veliki posjedi prešli u ruke kćeri jedinice Katarine – žene kneza Ivana. Kralj je to osporio i htio sebi uzeti baštinu kneza Ivaniša. Ivan se odupro kralju, a na

to ga je kralj proglasio buntovnikom i oduzeo mu bansku čast te je dao novom banu Matku Talovcu (1435 – 1444) da upokori kneza Ivana Frankopana. Tako je započeo još jedan građanski rat u Hrvatskoj koji je zbog Ivanove smrti 1436. završio kraljevom pobjedom. Katarininu očevinu kralj je podjelio banu Talovcu i njegovoj braći. Sljedeće godine, nakon 50 godina vladanja umro je kralj Sigizmund, a po njegovoj želji za nasljednika je izabran Albert Habsburgovac (1438 – 1439), muž njegove kćerke jedinice Elizabete. Zbog nasljeđenog rata s Turcima, novi je kralj otišao pomoći despotu Đurađu Brankoviću u opsjednutom Smederevu, ali zbog nespremnosti vojske i kužnih bolesti, vojna je propala. Smederevo je palo 1439., a umro je i sam kralj od bolesti. Njegovom su smrću ponovno započele borbe pretendenta za Hrvatsko–ugarsko prijestolje.

Ni situacija među mnogobrojnom braćom iz obitelji Knezova krčkih nije bila idilična, budući da su se nakon smrti Ivana VI. i Andrije, najviše izdigli braća Stjepan i Martin što ostala braća nisu naklono gledala. Godina 1445. bila je važna za Krk jer su se tada posljednji put u dugoj povijesti Knezova krčkih sva živuća braća, Nikola, Stjepan, Martin, Bartul, Dujam, Sugizmund i Ivan VII. došli u grad Krk kako bi dali obećanje građanima i stanovnicima otoka da će složno braniti otok kao i sve stare povlastice i pravice te poštivati sve odredbe kako je bilo kroz povijest. Premda je dogovor na Krku bio plod dobre volje i dobrih želja, nesuglasice među braćom nisu se mogle nadvladati. Godine 1448. čak ih je i Venecija pokušala bezuspješno pomiriti, najvjerojatnije kako bi isključila kraljevu intervenciju. Za povijest obitelji Frankopana ključan je događaj koji se zbio 16. listopada 1449. u Modrušu posredovanjem Krčkog, Senjskog i Krbavskog biskupa. Bio je to ponovni sastanak braće na kojem je odlučeno da će golemu očevinu podjeliti na osam djelova odnosno na osam loza od koje će svaki brat dobiti dio. Kako je jedan od devetoro braće, Andrija umro bez potomaka djelilo se na osam djelova budući da je najstarijeg brata, pokojnog Ivana VI. predstavljao njegov sin knez Juraj. Tri dana trajali su pregovori u Modrušu uz prisustvo trojice biskupa. Odlučeno je da će sva braća zadržati zajedničku uparavu nad Krkom i Senjom, a da će u slučaju ako jedna loza umre bez potomaka ostala braća preuzeti taj dio na sebe, tako da obiteljske zemlje ostanu u obitelji. Martin koji je bio star i bez nasljednika već se obvezao ostaviti svoju imovinu kao i imovinu svoje žene spomenutoj braći. Premda je cjepkanje golemog teritorija među braćom neujednačenih ambicija i pretenzija bio opasn potez, način na koji je to učinjeno, ponovno govori o snazi Frankopana. Oni su rodbinskim dogovorom, bez

uplitanja kralja, bana ili bilo kakve centralne vlasti podijelili među sobom svoju baštinu, gotovo cijelu užu Hrvatsku. Ta je podjela naročito značajna stoga što je u to doba situacija u kraljevstvu bila više nego kaotična. Albert Habsburgovac je imao dvije kćerke i trudnu ženu kada je 1449. umro. Uvjerena u rođenje sina, kraljica Elizabeta je počela prikupljati sve što joj je trebalo za krunidbu novorođenčeta u čije bi ime ona bila regentkinja. Okupila je oko sebe knezove Celjske, djelom Frankopane i velikaša Nikolu Iločkoga, dok je protivna strana htjela da se za kralja izabere netko sposoban za obranu kraljevstva od Turaka. Tako je izabran šesnaestogodišnji poljski kralj Vladislav Jagelović. No dok je Vladislav išao u Ugarsku po krunu, Elizabeta je rodila sina Ladislava Postuma, 22. veljače 1440. i odmah ga okrunila za kralja. Shvaćajući ozbiljnost trenutka i opasnost od sultana Murata II., gotovo su svi velikaši ostavili kraljicu i priklonili se Vladislavu Jageloviću (1440 – 1444) koji je okrunjen za hrvatsko-ugarskog kralja. No kralj je ubrzo poginuo u boju s Muratom II. 1444. godine. Za njegova nasljednika je izabran je petogodišnji Ladislav V. (1445 – 1457). Kako su Turci dalje prodirali, a kraljevstvo bilo podjeljeno, nakon niza spletki te po Ladislavovoj smrti, velikaši su izabrali sina proslavljenog Janka Hunyadija, junaka protiv Turaka, Matijaša Korvina (1457 – 1490) za kralja. Od sredine 15. stoljeća Hrvatsko-ugarsko kraljevstvo je u neprekidnoj defenzivi pred nezaustavljivim Turcima koji sustavno otimaju komad po komad teritorija kraljevine nezaustavljivo napredujući prema Zapadu.

Frankopani, ispresjecani podjeljenim interesima vezanim uz teritorij, opet nisu složni. Mala Vinodolska knežija podjeljena je čak između petoro braće, Nikole, Stjepana, Dujma, Martina i Ivana VII. Ovaj posljednji, kao najmlađi brat, već je pokazao veću sklonost Veneciji, nego li kralju. On će se uskoro otvoreno početi pozivati na Serenissimu, ne bi li mu ona pomogla da sam zavlada otokom Krkom. Dužd je sretno dočekaio Ivanovu zamolbu da posreduje među braćom za njegovu stvar. Godine 1451. došlo je do sporazuma i nagodbe gdje je Ivan braći dao sve svoje posjede na kopnu, a zauzvrat su se oni odrekli svojih djelova na Krku te je čitav otok prešao u ruke Ivana VII. Frankopana. On je odmah poslao glasnike u Veneciju da bi obavjestio dužda o nagodbi i svom postignuću te od njega zatražio zaštitu i pokroviteljstvo nad otokom. Isto tako, zatražio je od dužda galiju i za svoje potrebe kao i zastavu svetog Marka. Venecija je objeručke i "oduševljeno" prihvatila Ivana jer je znala da će ovu njegovu nesmotrenost vrlo brzo skupo naplatiti. Ivanovo razmišljanje da će Venecija štiti kneza i čuvati mu prava bolje od kralja, to jest da će

otoku morski gospodar biti bolji od kopnenog, bilo je opravdano koliko i trenutno uvjerenje samog Ivana da će to zaista tako i biti. Slijepa vjera kneza koji je, dobivši otok, sam njime zavladao pokazala se krkha. Već nakon trideset godina on će izgubiti svoju kneževinu baš u korist Venecije kojoj je povjerio svoju baštinu na čuvanje. Ivan se nesvjesno i dobrovoljno uhvatio u stupicu iz koje više nije bilo izlaska, dakle radilo se o pogrešnoj procjeni u teškom trenutku. Ipak posljednjih trideset godina vladavine obitelji Frankopana na Krku, odnosno Ivana VII. (1451 – 1480) ostavilo je traga.

Godine 1453. Ivan je izdiktirao svoju opiruku, navodno da bi se zaštitio od kraljeve reakcije i od braće. Njome je odredio da ako umre bez muškog potomka otok Krk treba pripasti mletačkom duždu, a svoju djecu obvezuje pod kaznom očinskog prokletstva da ni u kojem trenutku ne smiju odbaciti savjete i usluge dužda. Ne bude li imao zakonite nasljednike, nasljednik i izvršitelj oporuke biti će dužd. Ova oporuka zvuči gotovo nevjerojatno, bez obzira što je trebala biti prilagođena specifičnom političkom trenutku. Ono što je jednom bilo potpisano, dužd je u bilo kojem trenutku mogao sprovesti u djelo. Treba vjerovati da se Ivan htio, igrajući se dvostrukog vazalstva, osigurati u slučaju da bilo tko krene ometati njegovu vlast, no i sam se izgubio u igri s mnogo spretnijim povijesnim ličnostima. Da bi se ojačalo savezništvo s Venecijom, Ivan se oženio Elizabetom, kćerkom mletačkog patricija Pavla Maurocena. U dokumentima se Ivan naziva “knez krčki i gospodar cjelog otoka”. No, zaštita presvijetlog Dužda ubrzo se pokazala u pravom svjetlu. Naime, duždeve zamolbe “dragom sinu Ivanu” nisu nimalo išle u njegovu korist. Sjajan pokazatelj toga je i duždov nalog Ivanu iz 1461. da uništi Krčke solane, što je ovaj i učinio. Zbog toga ga je oduševljeno venecijansko Veliko vijeće nagradilo kao “najodanijeg sina” s 500 nodija Koparske soli, godišnje. Venecija nije otvorila slobodnu trgovinu na Krku htijući kneza što jače ekonomski vezati uz sebe. Mnoge informacije o posljednjem krčkom Frankopanu donosi i njegov “nasljednik” – mletački pruvitur i namjesnik Antun Vinciguerra koji je zabilježio sve negativno o svom protivniku, nesretnom knezu, ocrnjujući dvostruko svaki njegov potez. Kako je Ivan imao samo otočko kneštvo bi je isključivo orjentiran na poljoprivredu, posebice na proizvodnju vina te na stočarstvo. U tu svrhu odlučio je naseliti brojne ljude s kopna na otok krk, posebice brđane Morlake ili Vlahe da bi kao pastiri i poljodjelci, nastanivši se na otoku, doprinijeli njegovu razvoju kao i kneževoj blagajni. To je naseljavanje bilo najintenzivnije na području Dubašnice i Poljica. Isto tako knez je doveo i brojne činovnike s kopna i

svoje službenike, a djelio je i plemićke naslove što nisu dobro dočekali stari stanovnici otoka. Iz jedne isprave doznaje se da knez ostavlja 500 dukata da se povrate stanovnicima otoka koje im je oteo iz čega se vidi da priče o Ivanovoj samovolji i o tome da je imao dosta protivnika na otoku nisu neosnovane. Ivan je bio ujedno i veliki mecena i pokrovitelj brojnih crkava i samostana na Krku, o čemu svjedoče Frankopanski grbovi u njihovoj kapeli u katedrali kao i u franjevačkoj crkvi na Košljunu. Kralj Matijaš Korvin koji se bio zapleo u Češki rat pretendirajući i na taj tron, bio je suviše zaokupljen s jedne strane ratovanjem s Turcima, a s druge strane htio je slomiti moć velikaša i ojačati državni centralizam. Znao je, također, da se treba domoći važnijih gradova otimajući ih velikašima. Kako je Bosna pala pod Turke 1463., a oni su se počeli zaljetati i pustošiti Frankopanske posjede na kopnu, Venecija je gledala prigodan čas kako bi iskoristila priliku i domogla se vrlo važnog grada Senja. Ona je zauzela Senj pod izlikom da će ga zaštititi od Turaka te pozvala Senjane da se stave pod zaštitu dužda. Bjesni kralj Matijaš poslao je vojsku na Senj i u studenom 1469. kraljev je kapetan Blaž Podmanicki, zvan Mađar, zauzeo Senj sukobivši se s Frankopanima. Venecija je izvrsno odigrala igru u kojoj je namamila kralja da zauzme najvažniji Frankopanski grad, ispričavajući se da je samo htjela zaštititi građane od turske opasnosti. Kralj je ubrzo u Senju uspostavio kapeteniju koja će biti ključna točka u zaustavljanju prodora Turaka na zapad. Osvojivši Senj, kapetan je Blaž Mađar nastavio s vojskom haračiti po frankopanskom teritoriju te je ubrzo osvojio i Vinodol. U ovaj sukob umješao se li Ivan na nagovor Venecije, ne shvaćajući da izaziva nadmoćnijeg kraljevog vojskovođu. Uslijed spretno vođene politike Venecija je sada morala samo čekati iskru poradi koje će planuti sukob kralja i Ivana te potom iskoristiti Ivanovu oporuku u kojoj je ona faktički već pravno posjedovala Krk. Prilika koju je čekala Venecija došla je brzo. Ivan je krenuo u nepromišljenu akciju 1479. godine, iskoristivši bolest brata Martina na njegovu teritoriju u Vinodolu. Kako je Martin bio na samrti, a nije imao nasljednika, prema ugovoru iz 1449. braća su trebala naslijediti njegov dio. Ivan se s Krka očito "požurio" na nagovor Venecije da bi ugrabio što više. Martin je vidio pohlepu brata pa je oporučno ostavio dio svoje baštinu kralju Matijašu Korvinu. Ivanov ulazak na bratove zemlje i njegovo osvajanje Novog i Bribira, ne samo da ostala braća nisu odobraval, već je time navukao i bjes kralja na sebe. Martin je sada ostavio svu baštinu kralju u nasljedstvo, a kralj je pozvao kneza Ivana da se opravda za svoje postupke i odmah napusti Martinovu zemlju. Ivan je ignorirao kraljevu naredbu vjerujući da Venecija

stoji iza njega. Kralj je, videći da je Ivan bahat i nepokoran, poslao svog vojskovođu Blaža Mađara s vojskom da istjera Ivana s kopna. Blaž je potukao Ivanovu vojsku te je Ivan morao pobjeći na Krk ostavljajući topove i zalihe na kopnu. No, ovo izazivanje kralja, Ivana je stajalo mnogo više nego je mogao pretpostaviti, jer se Blaž Mađar nije zaustavio na kopnu, već je krenuo na Krk da bi kaznio bahatog kneza. Prelazak kraljeve vojske na otok dogodio se početkom 1480. Blaž je zatražio galije od Senjana i njihovog kraljevskog kapetana Maroja Žunjevića i dobio ih. Knez se Ivan, videći da je situacija ozbiljna i da može očekivati silovit napad kraljeve vojske na Krk, pokušao nagoditi s Blažom prije nego će se on ukrcati na brodove i zaploviti prema Krku, ujedno moleći i Veneciju da mu pomogne. Blaž se pristao nagoditi s Ivanom, ali Ivan je trebao platiti nekoliko tisuća dukata da ga kraljeva vojska poštedi. Ne imajući toliko novca, zbog privrede koju mu je uz njegov naivni pristanak uništila sila u koju se najviše uzdao – Venecija, Blaž se prebacio na Krk i 8. veljače 1480. započeo opsadu Omišlja sa 6000 vojnika. Sada se umiješala i Venecija, pribojavajući se da će, ako Blaž zuzme otok, morati doći u otvoren sukob s kraljem. Poslala lukavog poslanika Antuna Vinciguerru da početkom veljče ode u Senj i nagovori Blaža da odustane od napada na Krk. No, kako je nevjere sprječilo Vinciguerrin dolazak u Senj, Blaž se već bio prebacio na Krk. Sada je mletački poslanik otišao pod opsjednuti Omišalj nagovarajući Blaža da se povuče s Krka i da se sačuvaju životi. Blaž je Veneciji jasno kazao da je knez Ivan kraljev podanik i da je otok Krk pod vrhovnom vlašću hrvatsko-ugarskog kralja te da on kao kraljev kapetan ima sva prava da uvede red na otoku i kazni bahatog i nepokornog kneza. Blaž je zauzeo Omišalj 20. veljače i krenuo s vojskom u grad Krk te je započeo opsadu grada bombardirajući topovima gradske zidine i pristigle mletačke galije u gradskoj luci. Venecija je morala brzo djelovati i na prepreden način prekinuti opsadu grada, učiniti da Ivan odstupi s otoka i da ga napusti Blaž Mađar. Isto tako, bila je svijesna da se je 1358. godine, ugovorom u Zadru odrekla otoka koji je kraljev teritorij bez obzira što ga je njegov knez založio 1451. samoj republici svetog Marka. Rješenje ovog sukoba prelomilo se preko Ivana. Kao predstavnik Venecije, Antun je Vicinguerra nagovorio kneza Ivana da dobrovoljno napusti otok jer će time zaustaviti napad na Krk, a Blaž Mađar će se povući kada na otoku ne bude “buntovnog kneza” kojeg kralj želi kazniti. U takvoj igri, naivni Ivan zaista je povjerovao da je to rješenje, htijući otkloniti napade na grad i da se kraljeva vojska povuče te je otok ostavio na “čuvanje” Veneciji. Vjerovao je da će podizanjem mletačkih zastava na gradskim zidinama spasiti grad. Dana 22. veljače

1480. pred okupljenim mnoštvom u Krku te pred predstavnicima Venecije, ne savjetujući se prije toga sa vijećnicima i predstavnicima kaštela, krčki je knez Ivan VII. Frankopan predao grad i otok Krk Veneciji. Mislio je da je riječ o sporazumu između dva odana prijatelja. Prema Vinciguerrinu zapisu, Ivan se tom prigodom obratio skupu riječima: "Baraće moja! Ja san sin i službenik presvijetle mletačke Signorije. Naši su stari primili ovo kneštvo od njezine jasnosti. Znajući da mi sile nedostaju da bih Vas mogao uspješno obraniti od prijeteće vojske, volim da se opet povratite u podaništvo rečene presvijetle mletačke Signorije, koja je vrlo moćna i sposobna obraniti vaše živote, vaše stvari, nego da postanete pljen tih okrutnih Ugara. Stoga pred svima vama predajem svoju državinu presvijetloj Signoriji, a u ruke velemožnog providura te kao posljednju zapovijed nalažem vam da odsad budete podložnici i dajete zakletvu svetom Marku te da Signoriji prisegnete na odanost i vjernost." Tada su na gradske kule i ostala javna mjesta podignute zastave svetog Marka i otok je ponovno prešao u ruke Mletačke republike. Sad kada je nova vlast na Krku bila mletačka, otočani su prestali pomagati dotadašnjeg gospodara i kraljevu vojsku, pa se Blaž našao neprilici. Ipak, nije se htio povući iz zauzetog Omišlja. Tek kada je zapovjednik mletačkog brodovlja, Viktor Superancije skupio sve raspoložve galije u Jadranu i krenuo na Krk, odsječen od zaliha i pomoći kapetan Blaž Mađar se u ožujku povukao s Krka. Kraljevi poslanici protestirali su kod Dužda da se Venecije nelegalno mješa u unutrašnje stvari kraljevstva, na što su dobili odgovor da je Ivan dobrovoljno predao otočku kneževinu Serenissimi. Kada je Blaž napustio otok, knez je Ivan ponovno htio preuzesti vlast te je naredio da se kazne otočki kašteli koji su pomagali Blaža Mađara. No, u tom je trenutku mletački providur Jakov Venerije proglasio da knez nema ovlasti te da njegovi dvorjani koji bi uznemiravali otočke kaštele budu stavljeni izvan zakona i budu smaknuti. Ovime je Venecija htjela pokazati da knez više nema nikakvu vlast, a ujedno je i htjela da dobije što veću naklonost otočana i tako olakša uklanjanje omraženog kneza. Mletačko je Veliko vjeće 28. ožujka dalo nalog Viktoru Superanciju da ukloni kneza i njegove privržene ljude s otoka te da ga dovede u Veneciju, a da na otoku ostane njegov sin Nikola kojeg je ionako otac razbaštinio. Početkom travnja na galiji Pavla de Canalisa odveden je zadnji knez krčki u Veneciju te je na taj način i nominalno prestala Frankopanska vlast u koljevci iz koje se je prije više od tri stoljeća izdigla moćna loza knezova krčkih.

Razbaštinjena je Ivanova obitelj u Veneciji uzaludno tražila povratak na Krk, a 25. studenoga 1480. odlučeno je da se zbog sigurnosti Republike nikako ne smije dopustiti povratak bivšeg kneza i obitelji na otok. Zauzvrat, ponuđena im je godišnja odšteta od 1000 dukata koje će im morati plaćati stanovnici bivšeg posjeda. Način plaćanja ove mirovine bio je smišljen kako bi Krčani još više zamrzili bivšeg kneza i olakšali učvršćivanje nove vlasti. Kako su Frankopani odbili ponuđenu mirovinu, godinu dana kasnije im je ponuđeno da u roku od osam dana pristanu na nju, ako odbiju onda će im biti doznačeno 400 dukata godišnje i miraz od 5000 dukata Ivanovoj kćerki Katarini Frankopan ako se uda za Mletačkog građanina. Na kraju je Ivanova žena nemajući drugog izbora prihvatila ovu ponudu. Ivan je pobjegao iz Venecije te uzaludno tražio pomoć od Europskih dvorova da mu pomognu vratiti otočku kneževinu, ali sve je bilo bezuspješno. Pošlo mu je za rukom da 1483., uz posredovanje njemačkog cara dobije stoku i pokretnine koje su mu pripadale s Krka. Tada je knez najvjerojatije boravio u blizini Rijeke čekajući povoljan trenutak da se vrati na Krk. Taj povoljan trenutak došao je 1484. kada se priključio velikoj ligi koju su vodili Milano, Firenca i Ferrara te Napulj protiv Venecije, ali Ivanovi napadi na Krk bili su bezuspješni. Videći da ništa ne pomaže, odlučio se za neobičan potez, povratak kralju Matijašu Korvinu koji ga je isprva prihvatio zbog napada na Beč, ali kad u tome nije uspio, okrenuo se protiv bivšeg kneza sjećajući se vrlo dobro da je prije pet godina izdao kralja predavši otok Veneciji. Ivan VII. Frankopan sada bježi iz Ugarske prema moru, vjerojatno htijući se skloniti na teritoriju svoje braće, ali od groznice umire 14. ožujka 1486. na granici između Ugarske i Hrvatske u selu Žakanj.

Ivanova je obitelj ostala u Veneciji u nadi povratka na Krk. Kći se Katarina udala za plemića Franju Dandola, a po smrti svog prvog muža za Andriju Foscola. Umrula je bez djece 1520. te je po izričitoj želji naredila da je se pokopa u franjevačkoj crkvi na Košljunu koju je započeo graditi njen otac, a ona oporučnim novcem dovršila.

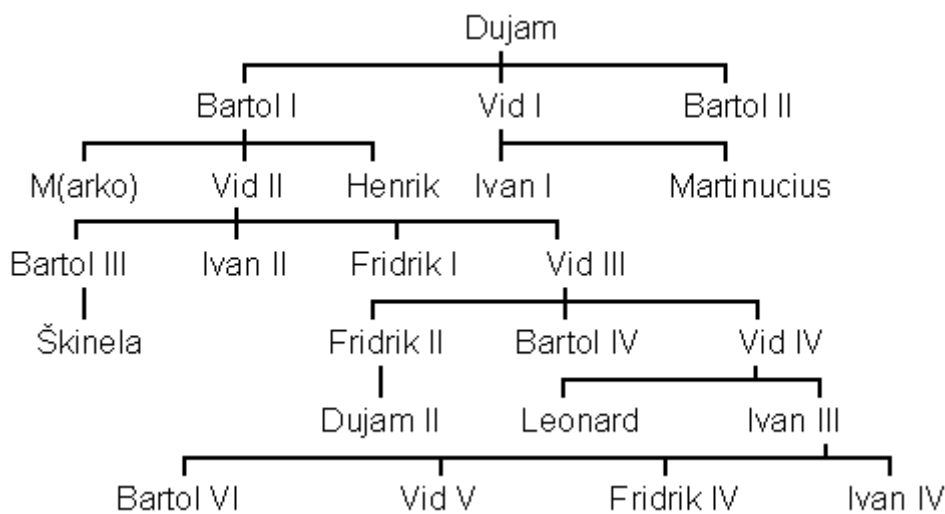
Uklanjanjem Frankopanskog roda s otoka Krka neposredno nakon što je Venecija 1480. zauzela otok, završava veliko poglavlje o krčkim knezovima koji su obilježili povijest otoka još od prvih decenija 12. stoljeća. Ivanova loza knezova Frankopana nestala je po smrti kćerke Katarine, a ostale loze ove obitelji koje su imale posjede na kopnu odigrale su ključnu ulogu u novovjekovnoj hrvatskoj povijesti sve do tragičnog zatiranja Frankopanskog imena 1671. godine.

Po smrti kralja Matijaša Korvina izabrana je dinastija čeških kraljeva Jagelovića za hrvatsko ugarske vladare i to Vladislava II. (1490 – 1516) i Ludovika II. (1516 - 1527). Premda je loza Jagelovića bila izabrana za prijestolje, na temelju ugovora i rodbinskih veza imala je snažnu oporbu u kralju Maksimiljanu Habsburgovcu koji se htio uspeti na hrvatsko-ugarsko prijestolje u čemu su ga podržavali i Frankopani. U borbama je ban i knez Bernardin Frankopan vratio Senj svojoj obitelji, ali uzaludno kad je Hrvatska vojska potpuno uništena u bitci s Turcima na Krbavskom polju 9. rujna 1493. Sin Bernardina Frankopana proslavio se 1525. godine, kada je probio tursku opsadu Jajca i donio zalihe umornim braniteljima te važe utvrde. Zbog nesposobnosti kralja Ludovika II. hrvatski su velikaši tražili da se izabere novi kralj, Ferdinand Habsburgovac. Tako je se i dogodilo nakon pogibije kralja Ladislava 1527. godine, u bitci na Mohačkom polju. Na saboru u Cetingradu izabran je Ferdinand I. Habsburgovac (1527 – 1564) za kralja, ali je imao i protukralja Ivana Zapolju, osobito jakog u Slavoniji. Ferdinanda je naslijedio Maksimilijan (1562 - 1576), a njega Rudolf II. (1576 - 1608), potom Matijaš II. (1608 – 1619), Ferdinand II. (1619 – 1637), Ferdinand III. (1637 – 1657) te konačno Leopold I. (1657 – 1705). U doba Leopolda, kada je bečki centralizam bio njači, protiv njega ustala su dva najmoćnija hrvatska velikaša Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan. Želeći se osloboditi cara koji nije izvršavao obaveze obrane Hrvatske usljed turskih osvajanja te je pokušavao apsolutizmom pa čak i otvorenom otimačinom oduzimati hrvatskom velikašima prava i posjede, skovana je urota koja je najzad otkrivena, a glavni krivci i državni neprijatelji bili su Zrinski i Frankopani. Zbog mnoštva ljudi koji su bili umiješani u protubečku kampanju, od Francuske preko Venecije, čak i Turske, bilo je nerealno očekivati da će i vojno pruženi otpor caru biti uspješan. Car, obećevajući pomilovanje, poziva Petra Zrinskog i Frana Krstu Frankopana u Beč, ali su po prelasku granice uhvaćeni i pogubljeni u Bečkom Novom Mjestu 30. travnja 1671. Katastrofom Zrinskih i Frankopana te potom brzom konfiskacijom njihovih golemih posjeda što je i bio carev osnovni motiv, kao i zatiranjem roda jedne od najslavnijih hrvatskih porodica, završava veliko poglavlje obitelji Frankopana koji su se izdigli u 12. stoljeću na otoku Krku, da bi potom obilježili srednjovjekovnu u novovjekovnu hrvatsku povijest.

Rodoslovlje krčkih knezova Frankopana

Geneologija ove razgranate obitelji zahtjeva oprez i sve porodične veze mogu utvrditi tek sa znatnom vjerojatnošću. Njihovo poznavanje, posebice u tako davnom vremenu, ovisi isključivo o poznavanju isprava ili pak mjesta gdje se pojedine ličnosti neposredno spominju u dokumentima. Posebice je teško odrediti točno vrijeme vladanja ili djelovanja mnoštva maje poznatih članova ove velike obitelji.

Shematski prikaz pojednostavljenog rodoslovlja krčkih knezova prvih sedam generacija:

Začetnik obitelji je prvi krčki knez:

Dujam (oko 1118 – 1163) + prva žena Marija

I

Sinovi: Vid I. (1163 – prije 1193) - Bartul I. (1163 – 1198) - polubrat Bartul II.

I

I

Sinovi: Ivan I. - Martinucij   Vid II. - Henrik I.

I

Sinovi: Ivan II. - Fridrik I. - Bartul III. - Vid III.

I

I

Sinovi: Škinela I.   Fridrik II. - Bartul IV. - Vid IV.

Od dvije loze koje su naslijedile kneštvo na otoku 1260., potomci Škinela I. su:

Škinela I. (1260 – 1261)

I

Sinovi: Bartul V. (1261 – 1281) – Škinela II. 1261 – Petar I. (1261 – 1283)

I

Sinovi: Škinela III. (1307 – 1314) – Marko I. (1307 – 1317) – Nikola I. (1307 – 1335)

I

I

I

Sinovi: Rigus (1343) – Nikola II. (1343 – 1377) Bartul VII – Nikola II. Marko

Potomci loze Vida III. koji su zavladaali otokom 1260. su:

Sinovi: Fridrik II. (1260 – 1289) - Bartul IV.(1270) - Vid IV.

I

I

Sinovi: Dujam II. (1279 – 1317) Leonard – Ivan III.

I

I

Sinovi: Fridrik III. (1321-1333) Vid V. (1317-1321)

I

Sinovi: Dujam III. (1323-1348) – Bartul VIII. (1327-1360)

I

Sinovi: Stjepan I. (1360 – 1390)+ Katarina Carara – Ivan V. (1390).+Ana Gorička

I

I

Sinovi: Elizabeta Nikola IV. (1390 – 1432)

I

Sinovi: Ivan VI., Nikola V., Stjepan II., Bartul IX., Dujam IV., Martin, Sigizmund,
Andrija, Ivan VII. (1451 – 1480) + Elizabeta Morosini

I

Katarina, umrla 1520.

O grbu knezova krčkih – Frankopana

Heraldika, kao pomoćna povijesna znanost, nas upućuje u grbove, odnosno znakovlje i simbole koje su odabirale porodice da bi se raspoznalo njihovo ime

vlasništvo ili djelo. Grbovi se javljaju od 12. stoljeća i to na zastavama, štitovima, pečatima. Nosioci heraldike na otoku Krku svakako su krčki knezovi. Njihov stari grb gotovo je identičan grbu obitelji Dominis s otoka Raba. Teško je odrediti gdje se i kada pojavio prvi grb knezova krčkih jer je one na kamenim spomenicima bez približne datacije teško odrediti. Grb knezova je jednostavan; štit razdjeljen u dva polja, u gornjem je šesterostrana zvijezda, a donje je polje prazno. Boje nisu poznate s kamenih grbova već iz crteža zastave, sačuvanog u jednom anonimnom redovničkom putopisu iz 1330. godine. Ovdje je nacrtana zastava grada Senja s kneževskim grbom. Gornje polje je crveno sa zlatnom zvijezdom, a donje je srebrno. Grb istih boja nalazimo i na gredama koje nose strop samostanske crkve na Košljunu čiji su donatori bili knezovi, osobito Ivan VII. Kako su u 14. stoljeću grbovi uglavnom vrlo jednostavnih štitova, iznimku predstavlja obiteljski grb iz 1365. na dva pečata ovješana o povelju kojom Ivan V. vraća Devinskim velikašima grad Rijeku. Na jednom se pečetu nalazi kneževski grb, a na drugom dvorepi lav sa zatvorenom kacigom na glavi na kojoj je krilo sa zvijezdom, dok sam lav stiže u šapama vuka. To je najvjerojatnije osobni simbol kneza Ivana V. Godinom 1428. mijenja se «prezime» krčkih knezova jer je slavni knez Nikola IV. za vrijeme svog boravka u Rimu od pape Martina V. dobio novo obiteljsko ime i sukladno tome grb. U skladu s humanističkim shvaćanjim i oduševljenjem za antičku književnost, umjetnost i poimanje vrlina i junaštva, europski su knezovi htjeli svoje loze spojiti na što slavnije korjene iz prošlosti, osobito one slavnijih antičkih obitelji i loza. Da bi ta «izmišljena» geneologija bila što uvjerljivija i konačno priznata bio je potreban papin blagoslov. To je bio glavni razlog Nikolinog posjeta Rimu. Papa mu je utvrdio srodstvo sa starom rimskom patricijskom obitelji Frangipana, čiji su korijeni protegnuti na antičku Kuriktu pa su prema tome krčki knezovi bili legitimni nosioci prastare loze. Prema, u najmanju ruku romansiranom obliku legende, ime Frankopan proizlazi od slavnog rimskog Lucija Ancija slavodobitnika iz trećeg ilirskog rata koji je imao veze s antičkim Krkom. Kada je 717. velika poplava zadesila grad Rim gladnom stanovništvu pomogao je patricij Flavij Ancij Pierleone koji je sirotinji sam djelio kruh, drobeći ga rukama. Zahvalno pučanstvo prozvalo ga je FRANGIPANE (frangere panem – lomiti kruh). Iz tog je imena slikovito nastao grb s plavim štitom s dva zlatna nasuprot postavljena propeta lava između kojih su tri kruha. Imajući ovakvu priču papa je potvrdio novo ime i grb Nikoli koji se iste 1428. godine, u jednom dokumentu, prvi put naziva novim prezimenom: «knez Mikuila de Frankopan».

Što se tiče primijene novog grba, on se počinje javljati skupno uz stari grb s dva polja i zvijezdom. Paralelno egzistiranje oba grba, traje kratko te se vrlo brzo spajaju dva grba u jedan, poput onog u Senjskoj franjevačkoj crkvi. Tamo dva anđela pridržavaju štit razdijeljen u četiri polja, u prvom i četvrtom su dva nasuprotna lava s tri kruha, a u drugom i trećem dvopojasno polje s šesterokrakom zvijezdom. Krajem 15. stoljeća uglavnom se upotrebljava samo novi grb s lavovima, često puta okrunjenima, dok zvijezda zadržava samo dekorativni karakter. Konačno, Frankopani su obilježavali svoje gradnje o čemu najbolje svjedoči Frankopanska kapela u sklopu krčke katedrale, na čijem su svodu među ukriženim rebrima pojavljuju oba grba.

O društvenom životu i uređenju Krka u doba knezova

Razumijevanje pravnih odnosa i društvenog uređenja, kako političko-upravnog tako socijalnog, razložno je rekonstruirati na temelju sačuvanih vrela, ali prije svega komparacijom i pretpostavkom budući da otok Krk nije bio isključena sredina, već integralni dio bizantskog carstva u onom trenutku kada su na otok počeli stizati prvi doseljeni hrvati u 7. stoljeću. Nova situacija, a ako se prisjetimo i legende da je bizantski car Heraklije pozvao Hrvate da mu pomognu obraniti carstvo od Avara, a zauzvrat im je dopustio da se nasele na današnje područje, bila je pogodna da Hrvati prime ustroj kakav je stoljećima funkcionirao pod bizantskom dominacijom. Stoga se Hrvati integriraju u prostor bizantskog carstva primjući kršćanstvo i kulturne tekovine, kao i općinsku organizaciju. Otočki kašteli nisu drugo nego administrativna, vojnička, i crkvena središta, kojima gravitiraju okolni zaselci, sela i kao i ljudi koji žive u blizini. Za razliku od tih općina ili kaštela, grad krk je jedini *civitas* među njima jer u njemu stoluje biskup. Prema tome je na najvišem stupnju uređenja, što mu daje povijesno pravo kao glavnom gradu otoka. Općina podrazumijeva skup jednakopravnih građana bez obzira na spol te kao takva štiti i čuva prava svojih članova od bilo kakvog posezanja vrhovne vlasti koja se uobličuje kroz činovnike ili pak izabrane knezove. O staroj bizantskoj organizaciji grada Krka svjedoči i sastanak u biskupskom dvoru 1133. godine. Tada su se sastali, na jednoj strani gradski suci i biskup Dominik u ime općine, a na drugoj knez Dujam, oko skupljanja novaca za obnovu gradskih zidina koje su oštetili gusari. Biskup i prior su predstavnici starog domaćeg patricijata, dok se dolaskom Venecije njima suprosvlja državni činovnik -

knez. Gradska općina isprva sigurno nije naklono prihvatila kneza koji je ubirao prihode u ime vrhovne mletačke vlasti. To se izvrsno vidi iz tužbe od 1197. godine, u kojoj knez Bartul I. tuži Krčane koji mu nisu dali podavanja koja mu kao knezu pripadaju. Kako on tuži gradsku općinu, treba navesti poimenice svaku osobu koja uživa zaštitu ili civilitet grada Krka, tako da u tužbi srećemo brojna stara imena krčana, poput Madija, Vučine, Radić Draguna, Buna, Priba, Radovana, Marica, Nemagna.... Kada je dužd prodao svoje regalije za 60 starih bizantskih zlatnika (romanata) knezovima, bilo kakvo uplitanje u način na koji će mu oni platiti bilo je manje bitno jer se radilo o fiksnoj svoti gotova novca. Tako su se Krčani sredinom prve polovice 13. stoljeća oslobodili radne ili naturalne rente, ali je ona bila zamijenjena novčanom koja je bila prikladnija za veće iskorištavanje podanika. Logično je zaključiti da početno krčki knezovi nisu imali previše simpatija među građanima Krka budući da su bili državni činovnici i da su bili «novi ljudi u staroj patricijskoj sredini», stoga su sami knezovi morali stvoriti sebi odano novo plemstvo kojeg su sami kreirali dajući zaslužnim službenicima plemićke naslove. Bitno je da su tako nastale, ne plemićke obitelji, već plemeniti pojedinci i takvih je novih nobila bilo najviše u gradu jer je tamo knezovima bila potrebna i najjača podrška naspram starih patricijskih obitelji. Prva polovica 13. stoljeća je vrijeme u kojem dolazi do staleškog raslojavanja na plemenite i neplemenite, odnosno kroz prizmu knezova gledano na one koji ne plaćaju daće (plemeniti) i one koji plaćaju (neplemeniti). To govori o nobilitetu kao o pravnoj, a ne socijalnoj kategoriji. Ova kreacija novih nobila bila je i jasno planirano osiguranje knezu da će ga oni podržavati jer je u bilo kojoj promijeni vlasti njihov nobilitet bio bi upitan. To se pokazalo kad su knezovi nakratko bili protjerani sredinom 13. stoljeća i kada su pojedinci trebali dokazivati svoj nobilitet. O snazi i bitnosti općine koja štiti svoje građane govore i brojni sporovi oko posezanja knezova za općinskim dobrima nauštrb stanovnika. Jasan pokazatelj tome je spor oko sječe šuma i upotrebe pašnjaka koje knezovi koriste, a općinsko su vlasništvo. Spor je na koncu trebao rješavati sam dužd odredbom da su svi otočki pašnjaci javno općinsko dobro i da ih nitko, pa ni knezovi nema pravo prisvajati i braniti drugima vođenje ispaše.

Nosioci pravnog poretka kroz organe gradske uprave su: Gradsko Vijeće i Gradska Uprava. Gradsko Vijeće činili su samo plemići s navršene 24 godine, pod uvjetom da su rođeni Krčani. Trebali su posjedovati sve tražene vrline i dobre osobine, a oni koji nisu bili s Krka u vijeće je mogo pripustiti samo knez. Novi član

vijeća prisezao je da će braniti rečeno vijeće i da će prijavljivati sucima svaku nepravdu. Vjeće je biralo posve autonomno bez prisutnosti kneza ili njegova zamjenika, Načelnika Vijeća, o blagdanu svetog Mihovila.

Općinsku su upravu činili načelnik, četiri advokata, dvadesetičetiri prisežnika, tri prokuratura crkava i bratovština, a kao administrativni službenici spominju se kancelar, pisar, notar, glasnik.

Knez je imao ona prava koja je ugovorom bio dobio na početku vladavine. Nije se smio sukobiti s Gradskim Vijećem, a trebao se brinuti za sigurnost i red te je bio i vrhovni sudac, a odgovarao je Duždu.

Najznačajniji pravni spomenik razvijenog srednjovjekovlja na Krku je Krčki statut donijet 1388., posredstvom knezova. Statut se još zove i Vrbnički jer je tamo donijet, a u drugom dijelu sadržava veći broj glava i kasnijih redakcija koje se tiču općine Vrbnik. Izvorno, prvih 17 stranica tiču se cijelog otoka i važe kao glavni i opći pravni kodeks po kojem se ravna cijeli Krk. Statut je prvi put tiskao i objavio 1852. Ivan Kukuljević Sakcinski. Statut kao i njegove odredbe postaju nam zanimljive kada ih možemo gledati kroz prizmu obrta i zanata koji su se svakodnevno sretali na srednjovjekovnim krčkim ulicama. Živost srednjovjekovne komune prošarana je trgovcima, gostioničarima, crkvenim procesijama, trubljama koje su oglašavale proglose zakona i obavijesti te najavljivale zasjedanje suda.

Prema statutarnim odredbama, kretanje po noći bilo je pod nadzorom. Nakon zadnje zvonjave zvona zatvarala su se gradska vrata kao i krčme i gostionice, a svaka osoba koja se kretala gradom nije smjela biti naoružana te je trebala nositi lampu ili baklju. Ako bi se nekoga zateklo bez navedenog, taj je trebao platiti globu. Za nadgledanje poštivanja ovih odredaba bila je zadužena posebna gradska četa – komunalno redarstvo.

Sudski poslovi odvijali su se javno pod ložom na trgu, a sudilo se srijedom i subotom, dvokratno da bi i stanovnici van grada mogli stići na proces. Nije se sudilo nedjeljama i blagdanima kao ni u doba žetve i berbe. U slučaju presedana posezalo se za mletačkim statutom i svatko je imao pravo na žalbu. Proglasi i odredbe koje su se ticale građana, objavljivao je gradski kurir pušući u trublju da bi privukao pažnju, a potom bi pročitao obavijest ili naredbu.

Krk je vrlo rano imao hospicij ili ubožnicu koja se spominje u jednoj oporuci 1277. Bio je smješten u blizini katedrale, a kasnije je brigu o tome vodila Bratovština sv. Marije i sv. Ivana. Imala je šest kreveta i podjednako se u njoj brinulo o domaćima

i strancima. Prema 101. glavi Krčkog statuta Krk je morao imati gradskog fizika ili liječnika s kojim bi grad sklapao ugovor na određeno vrijeme, a liječnik je plaću dobivao kao komunalni službenik. Ugled liječnika u srednjovjekovnoj komuni bio je izrazito velik i dosta se držalo do njegovog mišljenja, a to su obično bili stranci iz Italije. Još jedan vid srednjovjekovne skrbi za zdravlje ogleda se u gradskoj ljekarni. Ljekarne su također bile vrlo cijenjene ustanove u kojima su se spremali lijekovi od raznih minerala, pomasti, a posebnu važnost imalo je ljekovito bilje od kojeg su se spremali različiti preparati i čuvali u keramičkim i staklenim posudama. Za razliku od glavne gradske ljekarne, bilo kakvo privatno bavljenje travarstvom i nadriliječništvom bilo je strogo zabranjeno i smatralo se vražjim poslom. Prvi poznati krčki ljekarnik bio je Daniel Terzago 1486. godine.

Posebnu ulogu u srednjovjekovnoj komuni imali su gradski zanati i zanatlije bez kojih bi život u srednjovjekovnoj komuni bio nezamisliv. Tako se 1402. spominje Damjan brijač, a 1431. brijač Bernard. Kako je otok Krk zbog svoje velike površine bio bogat stokom, osobito ovcama i kozama, bio je visoko razvijen kožarski zanat. Već u 13. st. spominje se Martin kožar, a 1305. kožar Sergij. Kožari su izrađivali razne predmete, poput rukavica, kapa, konjske opreme, tobolaca za strjelice ... Isto tako krzno, prvenstveno od lisica i kuna, dobro se prodavalo, osobito zimi kada su Krčanke ispod gornjih suknji nosile tzv. kotige – krznene podsuknje. Skuplje krzno, posebno svečani fini haljetci i pelerine nabavljali su se iz vana.

I krojači su, prema tome, imali značajnu ulogu u obrtu odjeće i obuće, šivajući ručno od grubljeg sukna koje se proizvodilo na otoku. 1489. spominje se postolar Matija, a srednjovjekovne cipele radile su se od tvrde štavljene kože, a oblikom su bile slične današnjim čizmicama.

Među srednjovjekovnim krčkim zanatlijama posebno mjesto zauzimaju klesari i zidari. Oni su popravljali zidine 1133. kada su ih oštetili gusari, kao i 1489. u doba Venecije kada se spominje proto Stjepan. Treba istaknuti posebnu vještinu u obradi kamena koja se zamjećuje u drugoj polovici 12. st. na najljepšoj krčkoj gradnji – crkvi sv. Kvirina. Radi se o vrlo finim, pravilno klesanim blokovima sivkastog vapnenca vezanih minimalnom uporabom žbuke. Posebno lijepu cjelinu čine apside crkve polikromno oživljene umecima od crvene krčke breče. To igranje polikromnim vrstama kamena tipično je za romaniku, a izvanredna kvaliteta klesarije može sugerirati i utjecaj zadarskih klesarskih radionica, budući da je u to vrijeme Krk postao sufragana novoosnovane zadarske metropolije. Krčku breču hvali i putopisac

Alberto Fortis ističući da se najkvalitetnija vadi u kamenolomima nadomak Baške. Dvoetažna crkva sv. Kvirina, koja je u neobičnom spoju postala ujedno i fasada katedrale, svojom funkcijom ujedno svjedoči o postojanju privatne biskupske kapele kao i mjesta iz kojeg je vladajuća obitelj krčkih knezova pratila svečanu liturgiju u samoj katedrali. Romanički način građenja fino klesanim blokovima i upotreba breče koristila se i u narednim stoljećima za reprezentativne zgrade, dok se za stambene kuće unutar gradskog areala koristio slabije obrađeni kamen povezan obiljem «melte» i konačno u cjelosti ožbukani. Krčki knezovi istakli su se kao donatori i graditelji, pa se tako spominje proto Nikola koji gradi crkvu istoimenom svecu po narudžbi kneza Nikole. Žbuka i vapno dobivali su se paljenjem granja koje se sjeklo po javnim šumama ili kao otpad od debla koje se posjeklo za građevni materijal ili za izvoz.

Stolari se također spominju u Krku kao i bačvari kojih je zacijelo trebalo biti mnogo s obzirom na količinu vina koje se proizvodilo na otoku. Kovači i zlatari također su bili tipični srednjovjekovni obrtnici. Kovači su kovali oružje i mačeve kao i ratarsko oruđe i potkove, a zlatari su izrađivali finije predmete od plemenitih kovina, kopče i lance za gospodu te nakit za njihove žene.

Krčme i gostionice se spominju još u 13. stoljeću, a nisu ih smjeli držati Krčani, već stranci s posebnom dozvolom. U njima se točilo i prodvalo vino, a nisu smjele biti otvorene za blagdane ni iza zadnje zvonjave zvona. Vrlo bitna, ali često i omražena osoba u srednjovjekovnom gradu bio je pekar. Zbog osnovne namirnice većeg broja stanovništva pekari su bili podložni samovolji pa već krčki statut određuje cijenu kruha prema vrsti brašna. Postojala je i javna krušna peć spomenuta 1419. u sklopu franjevačkog konventualnog samostana. Žitarice koje su bile učestale na Krku, a zabilježene su u dokumentima su pšenica, ječam, raž, sirak, proso, a od sočiva spominje se grah, grašak i bob. U starim ispravama spominje se voćarstvo, napose kruške i sušenje smokava, spominju se masline i vinova loza, a za vinogradarstvo zgodna je i oprema što se 1277. godine spominje u oporuci Staše Aurumelechino. Navodi se kabao, filter za cijeđeje mošta, pipak za točenje, mjera zvana baril.... O bogatstvu krčkih vinograda govori i podatak o zabani uvoza jeftinijeg vina iz vana već u 13. stoljeću. Od stoke posebno mjesto zauzimaju ovce i koze, ali i volovi te posebna vrsta malih konja koja se izvozila u Marche, Napulj i Rim.

Iz svega navedenog, o srednjovjekovnom životu na Krku, Antun Vicinguerra kada je preuzeo vlast u ime Venecije na otoku krajem 15. stoljeća prilikom slanja

statističkih podataka mogao je ispravno zaključiti da je otok Krk vrlo bogat i da ima preko 100 crkva i čak sedam benediktinskih opatija. Grad Krk je tada brojio 3393 stanovnika, a otočki kašteli: Baška 1580, Vrbnik 835, Dobrinj 676, Soline 430, Omišalj 1195, Dubašnica 2352 stanovnika. Konačno Krk je na kraju Frankopanske uprave imao 10 461 stanovnika od kojih 2534 muškarca sposobna za oružje.

Tradicija i legende o knezovima krčkim

U gradu Krku postojalo je par javnih događaja koji su iz srednjovjekovlja prešli u doba kada je Venecija sve do Napoleona gospodarila otokom. Među javne svečanosti i svetkovine spadale su procesije od kojih je bila specifična ona svečana procesija na blagdan Uskrsnuća Gospodinova rano ujutro. Ta procesija bila je spomen na čin svetih žena koje su u Uskrsno jutro došle na prazan Kristov grob. Procesija se kretala iz Katedrale, pa uokolo gradskih zidina, a na gradska vrata postavili bi se križevi napravljeni od voska blagoslovljenih svijeća kao zaziv nebeske zaštite. Još je bila jedna svečana procesija u gradu i to na blagdan svetog Lovre, 10. kolovoza. Bila je vezana uz drevnu crkvu svetog Lovre uz koju je postojala i benediktinska opatija bar od 12. stoljeća. Na toj su svečanoj procesiji u kojoj su se nosile relikvije raznih svetaca trebali biti nazočni svi svećenici s otoka, uz sudjelovanje velikog broja otočkog puka. Procesija se kretala po gradu i ukinuta je u napoleonsko doba kada je i porušena crkva svetog Lovre. **Bitna je svetkovina svetog Lovre jer se od davnine uz spomendan mučenika Lovre održavao gradski sajam koji je trajao tri dana.** Upravo su sajmovi u srednjovjekovnom gradu bili jedni od najživljih i najraznolikijih događaja u kojima su sudjelovali i građani, otočani i stranci iznoseći svaki svoje interese i prodavajući raznorazne predmete obrta i zanata, ali ujedno i prehrambene namirnice, stoku, sukna.... U doba sajмова postojao je poseban režim koji je omogućavao povoljnije trgovanje i kupovanje, a i sudjelovanje na sajmovima spadalo je u glavne društvene događaje.

Osim sajмова velika pažnja posvećivana je i odlasku brodova u Veneciju gdje su na velikoj svečanosti vjenčanja dužda s morem o blagdanu Spasova sudjelovali i Krčani. Krčki statut daje odredbe vlasnicima lađa koje odlaze na svečanost i određuje da moraju krenuti u Mletka bar 11 dana prije Spasova da bi sigurno stigli na svečanost. Lađe nisu smjele biti prekrcane ljudima i robom, a prvenstvo su imali građani Krka. Ova svečanost bila je pogodna i za trgovanje pa su Krčani nosili na prodaju razne stvari, osobito grublje sukno koje se tkalo na otoku bogatom ovčjom

vunom. Po povratku zadnje lađe na Krk iz Venecije pregledavalo se oružje i balestre – oružje iz kojeg su se ispaljivale kamene kugle, a bili su ih osobito dužni imati neoženjeni mornari.

Igre su također bile popularne. Osim onih igara koje su se svakodnevno igrale po gostionicama poput kartanja i kockanja, ili igra s novčićima ili pak igranje trije ili mlina gdje je cilj bio složiti tri kamenčića u jednu liniju i tako pobjediti protivnika. Po mnogim gradovima se igrala trija te je nalazimo urezanu u kamne ploče i klupe po trgovima, općinskim ložama, pa čak i u crkvama.

Mletački namjesnik Vinciguerra spominje i igru koja se zvala palo, a riječ je o igri natjecanja u gađanju koja je naziv dobila po drvenom stupu ili stablu na koje se postavljao predmet kojeg je pogotkom trebalo oboriti. Zabilježeno je da se u gradu Krku gađao pijetao spravom koja se nazivala **sarandegolo**. Ova su se natjecanja održavala tri puta godišnje: u lipnju, na blagdan sv. Ivana Evanđeliste 27. prosinca te kasnije i na dan kada je Venecija oduzela otok knezu Ivanu. Pobjednik u palu dobio bi dukat i bio je oslobođen jednogodišnjeg plaćanja daća. Svi su otočani sudjelovali, bilo zbog zabave, bilo zbog prestiža. U doba poklada, pri kraju karnevalskih svečanosti održavala se nekakva vrsta toreda. Bio je običaj da svake godine jedan otočki kaštel da za tu svrhu tri bika koja bi najprije razdražili psima, potom bi se njima naganjali na trgu i na kraju ih ubili. Svrha ovoga je bila da se u doba poklada, pred Korizmu, siromašni puk dobro najede. Prilikom toreda vjerojatno se toliko galamilo i vikalo da je do dana današnjeg u narodu ostao naziv toro za nered nastao nakon nekog bučnijeg događanja.

Brojne su sačuvane usmene predaje i pjesme koje govore o Frankopanima, a krčko ih je stanovništvo stoljećima prikupljalo, slagalo i prenosilo s koljena na koljeno. Dio tih starih pjesama i legendi sakupio je krčki liječnik Kubić u 19. st., a u Vijencu ih je krajem istog stoljeća objavio Ivan Milčetić.

Legende i pjesme najviše spominju kasno razdoblje Frankopana, dakle, 15. st., koje je sigurno ostalo najjasnije zabilježeno u pamćenju otočana prije dolaska Venecije. Najviše legendi sačuvano je o knezu Ivanu, poput one da je dao umoriti svoju prvu ženu, bacivši je kroz prozor svoje kule u Omišlju. No bez obzira koje su stvarni uzročno-posljedični i politički razlozi frankopanske propasti na Krku, njihovo razdoblje za svakog je kršćana bilo i ostalo doba romantično poimanog srednjovjekovlja u kojem je Krk prosperirao i bio zadnji hrvatski slobodni otok. Često

se znalo reći u šali da krčki boduli nose crnu odjeću jer žale svoje Frankopane, što jasno govori o neprekidnoj fascinaciji Krčana slavnom povijesti.

Među pučkim pjesmama, koje su uglavnom romantično-ljubavnog karaktera, izdvojiti ćemo jedan tipičan primjer: *Cvili, plače, lipa Ane,*

Ljuba Jurjeva.

Začul ju je knez Mikula

Na turnu stojeć:

- *Ća se plačeš lipa Ane,*

Nevesto moja?

- *Sila j'meni cvilit, plakat,*

Drag diverak moj !

Zač je mene tvoja majka

S tobom obrekla.

- *Moja majka dobra žena,*

Ni to mogla reć.

Na to dojde knezu Jurje

S daleke zemlje,

Suprot njemu lipa Ane

Konjića prijet.

- *Odlazi mi lipa Ane,*

Neverna si mi.

U ovoj pjesmi spominju se knez Juraj i Nikola. U sljedećoj pjesmi govori se o knezu Jurju koji je došao s vojskom pod Vrbnik, utaborio je pa otišao u grad u ljubavne pustolovine. Kada je svanula zora, vojska je otišla, ostavljajući uspavane ljubavnike. Probudivši se, Juraj reče djevojci: *Krajaj mi, gospo, lancun*

Ter me kalaj pod balkun.

Kada pride kneže zemlji,

Počel je kneže pivat:

- *Je l' tuda kadi jošće ki,*

Ki je noćeska tujum ljubum špal,

I glavicu je škapulal ?

Rodila njemu šenica,

I ta trsova lozica,

*I mirlin, krumpir i ripica,
I svaka dobra srićica.*

Uz ovakve pjesmice Krčani se spominju i godine 1480. kada su izgubili kneza koji je odveden u Veneciju pa su na tu temu nastale brojne pjesme, poput ove koja govori kako se knez Ivan rastao od svog Krka: *Turne mi moj lipi, ti pošteni,*

*Ča mi san te lipo izidal san ?
A sada ja ne smin bliz tebe priti,
Ner se mi molimo tici lestovici,
Da ona pomore turan nadletati.*

Pjesma iste tematike je i ova:

* * *

*Kad mletačke plavi
sve same galije,
doplove do Omišlja
iskrca se četa
da pozove kneza
našega Ivana
na velo veselje,
ko će njemu dati
na svojih galijah.
Kad su oni bili
rujna vinca pili,
odploviše s knezom
prika creskog mora,
i Velimi Vrati.
Kad to biše kneže
goroko opazio,
da nevirom Mlečić
grdo ga prevari,
za Glavinom krikne:*

*- Aj turne moj lipi,
Lipi ter prostrani!
Kako sam te lipo,
lipo sagradio,
a sada ne smijem
blizu tebe priti.
Komu te ostavljam ?
Ostavljam te ptici,
ptici lastovici,
ka će letnin danom
Nad tobom letiti,
meni tužan spomen,
a svetu paklensku
neviru tužiti !*

Također postoji legenda sačuvana u narodu o knezu Ivanu i njegovim zadnjim danima na otoku: Mlečani su opsjedali kneza u gradu Omišlju hoteći ga dugim opsjedanjem izgladnjeti. Knez se dosjetio ugojiti tele najboljom pšenicom i potom ga je bacio s kule pred mletačku vojsku. Kada su ga Mlečani rasporili, videći ga dobro uhranjena, povjerovali su da Franopan ima hrane u izobilju i da je osvajanje grada nemoguće. Mlečani su zato sklopili mir s knezom, a on ih je, da bi ojačao taj mir, pozvao na večeru. Oni nisu htjeli ostati dužni pa su priredili veličanstvenu gozbu za kneza na svojim galijama usidrenim pod Omišljem. Dok je knez večeravao, Mlečani su odvezali konopce i otplovili prema Veneciji. Uskoro se knez uvjerio da je upao u zamku izašavši na palubu i ugledavši Omišljaj u daljini i, sada već izgubljeni, otok Krk. Užasnuti knez počeo je bacati u more listiće na kojima je pisalo što mu se dogodilo, a njih je more donijelo do krčkih obala i tako su njegovi ljudi doznali za mletačku prijevaru.

Konačno, još dvije interpretacije otočana vezane su za Frankopane, a manifestiraju se u obliku njihovih portreta na olatrnim palama. Tako na poliptihu glavnog oltara košljunske crkve, kojeg je naslikao venecijanski slikar Girolamo da Santa Croce 1535., među raznim svecima, uz sv. Kvirina, zaštitnika Krka, prikazani su sv. Katarina Aleksandrijska i sv. Ivan Krstitelj za čija se lica smatra da su zapravo lica kneza Ivana i njegove kćeri Katarine.

Isto tako u župnoj crkvi u Vrbniku na drvenoj pali Gospe od Ružarija prikazana je Bogorodica sa sv. Dominikom i Katariom, a ispod njih kleči donator knez Ivan Frankopan s članovima obitelji.

Literatura:

1. KRČKI ZBORNIK, relevantni članci
2. A Gulin, srednjovjekovna crkvena sfragistika u Hrvatskoj, Zagreb 1998.
3. M. Barda, Hrvatski vlastelinski feudalizam, JAZU, 1952.
4. R. Barbalić, Pomorstvo otoka Krka u doba Frankopana, Krčki zbornik VII., 1976.
5. M. Bolonić, Uskoci i otok Krk, Senjski zbornik VII., 1977.
6. M Bolonić, Knezovi Frankopani i patronatsko pravo, Senjski zbornik VII., 1977.
7. M Bolonić/I Žic, Otok Krk kroz vjekove, Zagreb, 1977.
8. I. Crnčić, Krčke starine, Književnik, 1865.
9. N. Klaić, Knezovi Frankopani kao krčka vlastela, Krčki zbornik I., 1970.
10. N. Klaić, Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1971.

11. L. Margetić, Bračno-imovinsko pravo prema krčkom statutu na latinskom jeziku, Krčki zbornik II., 1971
12. I. Milčetić, Krčki knezovi i predaje o njima, Vijenac, 1884. (str. 320, 348, 369)
13. M. Polnijo, O starim bratovštinama na otoku Krku, Bogoslovska smotra I., 1934.
14. G. Vassilich, La storia della cita Veglia nei suoi monumenti principali, Archivio Storico per la Dalmazia, Roma , 1934.
15. I. Žic, Gradske zidine i ulice u Krku, Krčki zbornik II. 1971.
16. I Žic, Javna čistoća, kuga i stočarstvo u prvom Krčkom statutu krajem XIII i početkom XIV. vijeka, Krčki zbornik VI., 1975.
17. I Žic, Kompleks Katedrala – sveti Kvirin u Krku, Radovi JAZU, 1971.
18. M. Bradanović, Šesterostrana kruna cisterne krčkog providura Angela Gradeniga, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 40, Split 2003/4.